

Post ופוסט-טראומה: עיבוד רגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובפייסבוק

הדר דנציג-רוזנברג*
וענת פלג**

מאמר זה מבקש לחשוף לראשונה את החוויות הרגשיות של נפגעות עברות מין שבחרו לחשוף את סיפור הפגיעה המינית שלהן במסגרת השיח המתנהל ברשתות החברתיות על פגיעות מיניות. המאמר משווה, בזהירות המתחייבת, בין חוויות הנפגעות בתהליך החשיפה במרחב המקוון לבין חוויותיהן במפגש עם מערכת אכיפת החוק. ממצאי המאמר מבוססים על ראיונות עומק שנערכו בשנים 2016-2018, לפני ואחרי פרוץ קמפיין ה-#MeToo, עם עשרים נפגעות ונפגעי תקיפה מינית שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק. ממצאי המחקר חושפים "תמונת ראי" בין החוויות הרגשיות השליליות של נפגעות שפנו למערכת אכיפת החוק לבין החוויות הרגשיות החיוביות שהן תיארו כחלק מתהליך העיבוד של הטראומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק. מרבית הנפגעות חוו רגשות שנעו בין כאב אישי, תסכול, אכזבה וזעם על מערכת המשפט הפלילי לבין ציפייה, הקלה, סיפוק ותקווה בתהליך העיבוד של הטראומה בפייסבוק. על בסיס הנרטיבים שעלו מדברי הנפגעות, המאמר מסרטט מודל המורכב מחמישה ממדים לעיבוד טראומה בפייסבוק

* מרצה בכירה, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בראיילן. מרצה אורחת בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2017-2018 וקיץ 2020) וחוקרת אורחת במרכז לחקר המשפט והחברה ובמכון ללימודי ישראל, בית הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2016-2017).

** חוקרת תקשורת, מנהלת המרכז לתקשורת ומשפט ומרצה מן החוג בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בראיילן.

אנו מבקשות להודות מעומק הלב לנפגעות האמיצות ולנפגעים האמיצים שהסכימו לפתוח את סגור לבם ולקחת חלק במחקר זה. המאמר הנוכחי נשען על ממצאים שאספנו במסגרת מחקר רחב-היקף שעוסק בהיבטים הקשורים בהשתתפות של נפגעות תקיפה מינית בשיח על פגיעה מינית בפייסבוק; ממצאיו הרחבים של המחקר יפורסמו בנפרד. תודה עמוקה לשותפינו לחלקים אחרים של המחקר הרחב, אריאל בנדור מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת בראיילן, והכלכלן רועי רוזנברג שניצה על ההיבטים המתודולוגיים של איסוף הממצאים בחלקים הכמותניים. תודה חמה למור חוגג, מאיה ברעם, נורית וימר לשחר ישראל, עוזרות המחקר המסורות שלנו, על סיוען הרב בשלבים רבים של המחקר. אנו מבקשות להודות עוד למשתתפי פורום "הרצאת הדיקן" בבית הספר למידע, ולמשתתפי הסמינר במרכז לחקר משפט וחברה באוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, למשתתפי הפורום למשפט וחברה בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת סטנפורד, למשתתפי הסמינר הפלילי באוניברסיטה העברית בירושלים ולמשתתפי הסמינר המחלקתי בבית הספר למשפטים של Loyola בלוס אנג'לס ובפקולטה למשפטים באוניברסיטת בראיילן על הערות מצוינות שסייעו לנו בפיתוח התובנות המובאות במאמר.

באורח שאינו מתאפשר, לדברי מרבית הנפגעות, במגיעיהן עם רשויות אכיפת החוק. אלה חמשת הממדים: הפגת הבושה וההאשמה העצמית, קבלת תמיכה קהילתית, קבלת ידע, החזרת השליטה והעצמה אישית הנוצרת באמצעות אימון (Mentoring) שמתקיים בין נפגעות לנפגעות אחרות.

מבוא

מי שאנס אותי עדיין מסתובב חופשי. קיוויתי שבהליך המשפטי הוא יקבל את העונש שלו, אבל הוא לא קיבל את העונש שלו ואני לא השתחררתי מהטראומה [...] הפייסבוק זה חלק מהשחרור. מספיק שאחת קראה את מה שכתבת, עוד אחת הצלת, עשית משהו עם הדוגמא האישית שלך [...] זה מעצים, זה חלק גדול מהאנרגיות שלי מהחיים. יכולתי להיקבר ולהגיד אני בדיכאון [...] אבל זה סוד הריפוי. לא פסיכולוג ולא שום דבר, יש פייסבוק.

(לילי, שם בדוי)¹

תיאור השוואתי זה – בין השלכות ההליך הפלילי לבין ההשפעה של חוויית החשיפה בפייסבוק על הליכי העיבוד של הטראומה המינית – תיארה לפנינו לילי, אשת חינוך בת ארבעים שעברה תקיפה מינית ממושכת על ידי בן-משפחה שחמס את ילדותה. החלטתה של לילי לקרוע את מסך השתיקה ולכונן מחדש את זהותה האישית כשורדת אונס גמלה בלבה 15 שנה לאחר שאזרה אומץ להתלונן במשטרה וכעשור מאז זוכה הנאשם בבית המשפט מחמת הספק. לילי רואה במהלך זה ריפוי לתחושות האכזבה ושברון הלב והרוח שחשה בהליך הפלילי. לתחושתה, השתתפותה בשיח על פגיעות מיניות ברשת החברתית, והידיעה ששימשה מקור השראה לנפגעות אחרות, העצימו את משאביה הרגשיים יותר מהטיפול הנפשי הממושך שעברה. לתפיסתה, הכתיבה המקוונת על הפגיעה שחוותה היא שליחות חברתית והענקת תמיכה ותקווה לנפגעות עברות מין אחרות, הלומות כאב ושותקות במסתרם. במידה זו או אחרת, סיפורה של לילי משקף את סיפורן של נפגעות נוספות שבחרו לחשוף בפייסבוק את התקיפות שחוו, לשתף את הציבור בהשלכות הפגיעות המיניות על חייהן ולעורר שיח ציבורי על תפקוד מערכות אכיפת החוק והמשפט במאבק בעברות אלה.² בישראל החלו לפעול בשנת 2013 קהילות מקוונות בפייסבוק ונפתחו דפים העוסקים בפרסום

1 מתוך ריאיון עומק שערכנו עם לילי (שם בדוי), ממשתתפות המחקר, בחודש אוגוסט 2016.
 2 לאורך המאמר השתמשנו על פי רוב בלשון "נפגעות", אף שהמחקר כלל ראיונות גם עם כמה נפגעים-גברים. בחירה זו הושפעה מהרצון לתת ביטוי הן לעובדה שמרבית המרואיינות היו נשים והן לשכיחותה הגבוהה של התופעה לגבי נשים, בלי לגרוע בקיומה גם לגבי גברים. נוסף על כך, השימוש בלשון "נפגעות" ו"פוגעים" נשען על הנרטיבים שעלו מדברי המרואיינות, כמקובל במחקר איכותני, והוא אינו בא לשקף הכרעה משפטית שעניינה הרשעת נאשם בעברת מין. שמונה מן המרואיינות במחקר בחרו שלא להתלונן כלל במשטרה; ארבע נפגעות בחרו להגיש תלונה שלא הסתיימה בהרשעה; שמונה נפגעות בחרו להגיש תלונה שאכן הסתיימה בהרשעה.

עדויות של נפגעות עברות מין ובתמיכה בהן.³ מקריאת העדויות עולה כי חלק מהנפגעות בחרו בכמה זו כהשלמה לפנייה למרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית או לאחר סיומם של הליכים פליליים נגד התוקפים. נפגעות אחרות פנו לרשתות החברתיות או לעיתונות הממוסדת בעקבות אכזבה ממגען עם רשויות האכיפה, או בעקבות חוסר אמון במערכת המשפט ותקווה שהרשת החברתית תהווה תחליף לפנייה לרשויות המוסמכות. בעקבות פרסומים אלה נאלצו אנשי ציבור וקציני צבא אחדים לפרוש מהמרחב הציבורי.⁴

באוקטובר 2017, בעקבות חשיפת אלימותו המינית של Harvey Weinstein, מפיך בכיר בתעשיית הסרטים בהוליווד, פרץ בתקשורת המרכזית וברשתות החברתיות בארצות-הברית קמפיין דרמטי שזכה לתגית (האשטאג) #MeToo. קמפיין זה התפשט במהירות הבזק למדינות שונות בעולם במטרה להעלות את המודעות לשכיחות של פגיעות מיניות בכל שדרות החברה. במסגרת הפרויקט, נשים מפורסמות חשפו בראיונות עיתונאיים וברשתות החברתיות את מעשי ההטרדה המינית שחוו במהלך עבודתן בתעשיית הקולנוע ובאמצעי התקשורת.⁵ מהלך חברתי זה שימש השראה לקמפיין ציבורי דומה גם בישראל (#גם_אני)⁶ וגרם להשעיות – מרצון ומכורח – של אישי תקשורת מוכרים. פעילות מקוונת זו עוררה שיח ציבורי. מחד-גיסא נשמעו קריאות תמיכה במרחב החדש שנתפס כזירה למאבק לתיקון הכשלים החמורים והמוכנים ביחס של מערכת המשפט לקורבנות עברות מין.⁷ מאידך גיסא נשמעו טענות שלפיהן פרסום עדויות הנפגעות בפייסבוק הם בבחינת "לינץ" ציבורי מסוכן בחשודים בביצוע עברות מין, הכולל יצירת סטיגמה חברתית קשה, פגיעה כלכלית ואף קריסה

3 בשנת 2013 נפתח מיזם הפייסבוק "אחת מתוך אחת", שנהפך לעמותה ומעניק במה לעדויות של נפגעות עברות מין בישראל. ראו לילך וולך "עמוד הפייסבוק 'אחת מתוך אחת': האומץ הענק שבווידוי על הטרדה" וואלה! 27.6.2013. בעקבותיו נפתחו דפי פייסבוק פרטיים של נפגעים כמו גם קהילות מקוונות נוספות. עד לפתיחת הפייסבוק בישראל, קהילות פמיניסטיות למיניהן, רובן סגורות, שימשו במה לדיון ולפרסומים ספורים של עדויות ישירות של נפגעות עברות מין. תלונות אלה קיבלו פרסום בולט בעיתונות כשהופנו אל האמץ חנן גולדבלט. ראו נעמה לנסקי "חנן גולדבלט הטרד אותנו" Ynet 26.7.2015. גולדבלט הורשע בביצוע אונס ובעברות מין נוספות ודינו נגזר לשש שנות מאסר בפועל; פרסום עדויות על עברות מין בפייסבוק זכו לכותרות נרחבות בפרשת ההטרדות המיניות שבהן נחשד העיתונאי עמנואל רוזן, שלא הועמד לבסוף לדין פלילי אך פוטר ממשרתו הבכירה בערוץ 10. ראו הדס שטייף "נאה דורש נאה מקיים" ישראל היום 28.4.2013.

4 ראו למשל את פרישתו מהכנסת של חבר-הכנסת לשעבר ינון מגל: מערכת וואלה! "עיתונאית וואלה! NEWS: ינון מגל אמר לי 'אני חרמן עליך'" וואלה! 21.11.2015; וכן את פרישתו של השר לשעבר והמועמד לתפקיד נשיא המדינה, סילבן שלום: עמרי נחמיאס ויהושע בריינר "אחרי הטענות להטרדה מינית: סילבן שלום פורש מהחיים הפוליטיים" וואלה! 20.12.2015.

5 ראו נירית אנדרמן "קצה הקרחון" הארץ 15.10.2017.

6 ראו גלי פיאלקוב "קמפיין ברשת: #MeToo – גם אני חוותי הטרדה או תקיפה מינית" PC אנשים ומחשבים 17.10.2017.

7 ראו למשל צפי סער "ככה זה בישראל – שלושה מעשי אונס קבוצתי בשבוע עוברים בשקט" הארץ 12.5.2017; אשר הלפרין "כללי המשחק השתנו: קמפיין MeToo צמצם את ההטרדות המיניות" וואלה! 9.12.2017; נועה בנוש "השנה של #MeToo ולאן אנו הולכות מפה?" Ynet 29.12.2017.

נפשית ופיזית – והכול ללא בירור משפטי, עובדתי והוגן.⁸ בסוף חודש ספטמבר 2018 פרץ בארצות-הברית קמפיין מחאה בעקבות התמיהה שהעלה נשיא ארצות-הברית דונלד טראמפ: מדוע ד"ר Christine Blasey Ford, שסיפרה כי מועמד הנשיא לבית המשפט העליון, השופט Brett Kavanaugh, תקף אותה מינית, לא התלוננה לפני עשרות שנים?⁹ בקמפיין-המשך זה סיפרו רבות על תקיפות מיניות שעברו ועל הסיבות שבעטיין לא התלוננו לרשויות, לרוב תוך מתיחת ביקורת חריפה על הרשויות ותוך צירוף התגית #whyididnotreport. גם קמפיין זה התפשט לישראל וקיבל את התגית #לאהתלוננתי. במהלכו, אלפי נשים וגברים חשפו את הסיבות שבגינן נמנעו מהגשת תלונה במשטרה על פגיעה מינית שבוצעה בהם. בין היתר הם תיארו את עכבות הבושה, הפחד וההאשמה העצמית והחברתית כמו גם את חוסר האמון שלהם במערכת המשפט.¹⁰ הקמפיין חולל שיח ציבורי נוקב על היחס של רשויות אכיפת החוק לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית ועל הצורך הבהול בשינוי יסודי שיהפוך את המפגש של הנפגעות עם ההליך הפלילי ועם סוכני המערכת לחיובי ולמחזק.¹¹ כשבועיים לאחר פרוץ קמפיין "לא התלוננתי" דיווח איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית כי מספר הפניות למרכזים עלה ב-50%.¹²

מאמר זה ממוקם על צומת המפגש שבין משפט ורגשות לבין חקר הרשתות החברתיות. המאמר מציע, לראשונה, התבוננות על השיח של נפגעות עברות מין ברשתות החברתיות בישראל כפלטפורמת ביטוי למנעד רגשות רחב – החל ככאב אישי, בתסכול, כאכזבה ובזעם על מערכת המשפט הפלילי וכלה בציפייה, בהקלה, בסיפוק ובתקווה בתהליך

8 ראו רוני רוזנברג "מה חושף גל השיימינג" הארץ 18.11.2017; נחום ברנע "יבוא מאמריקה – הכוונות היו טובות" ידיעות אחרונות 21.11.2017; יובל אלבשן "לא כולן אשרת קוטלר ונרי לבנה" הארץ 12.11.2017; שלמה פיוטרובסקי "נורמות של תלינות" ידיעות אחרונות 31.7.2018.

9 ראו Ynet והסוכנויות "נפגעות תקיפה מינית עונות לטראמפ: #למה_לא_דיווחתי" Ynet 22.9.2018; פולי טובמן "שנה אחרי #MeToo: הרשת מסבירה למה #לאהתלוננתי" גלובס 1.10.2018.

10 ראו בנימין טוביאס וקורין אלבו־אלוש "הרשת בוערת: 'למה שתקנו' ידיעות אחרונות 29.09.2018; אריאנה מלמד "#לאהתלוננתי: פרשת קבאנו מביאה את תנועת MeToo לשלב הבא שלה" הארץ 2.10.2018; שירה מייקן "קמפיין #לאהתלוננתי: כבר אי אפשר להתעלם מהבנאליות של האונס" הארץ 2.10.2018.

11 בחודש מרץ 2018, טרם פרוץ קמפיין #לא_התלוננתי, מינתה נשיאת בית המשפט העליון, השופטת אסתר חיות, ועדה בראשות השופטת (בדימוס) דבורה ברלינר לבחינת הטיפול בנפגעות תקיפה מינית במערכת האכיפה והמשפט. הוועדה נועדה למפות את הכשלים הקיימים כיום במגען של נפגעות עם מערכת אכיפת החוק, להציע פתרונות ושינויים כדי להטיב את יחס הרשויות לנפגעות ולהפוך את ההליך הפלילי לידידותי יותר עבורן. ראו למשל רויטל חובל "נשיאת העליון הקימה ועדה לשינוי היחס של מערכת המשפט לנפגעות עבירות מין" הארץ 2.5.2018.

12 בר פלג "אחרי #לא_התלוננתי: מספר הפניות למרכזי סיוע לתקיפה מינית עלה ב-50% הארץ 10.10.2018. הנתון פורסם בהודעה לעיתונות שנלוותה לדוח השנתי של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי ונפגעות תקיפה מינית. ראו איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי ונפגעות תקיפה מינית בישראל 20 שנים לחוק למניעת הטרדה מינית בישראל" אוקטובר 2018.

העיבוד של הטראומה בפייסבוק. המאמר מבקש להשוות, בזהירות המתחייבת, בין החוויות הסובייקטיביות של הנפגעות במפגש עם מערכת אכיפת החוק מצד אחד, ועם הרשתות החברתיות מהצד האחר. בתוך כך, המאמר בוחן את ההצעות של הנפגעות לשיפור רווחתן בצומתי המפגש הללו. יודגש, כי בהינתן שמוקד המחקר הוא החוויה הסובייקטיבית של נפגעות תקיפה מינית, אין מטרתו לאמת את דבריהן עם נרטיבים סותרים ועם תיעוד מהלכי חקירה בעניינן, ככל שהתקיימו.¹³

ממצאי המחקר מבוססים על ראיונות עומק מובנים למחצה, כלומר ראיונות המבוססים הן על שאלות קבועות שהופנו אל כל משתתפות המחקר והן על שאלות המשך ייחודיות שהופנו אל מראיינות בהתאמה לתשובותיהן. את הראיונות ערכנו בשנים 2016–2018 עם עשרים נפגעות ונפגעי תקיפה מינית שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק. 13 מהן בחרו לפנות לקבלת מזור גם במערכת המשפט הפלילי. הראיונות נערכו בשתי נקודות זמן: בנקודת הזמן הראשונה – טרם פריצתו של קמפיין #MeToo – ראינו את כלל המשתתפות; בנקודת הזמן השנייה, לאחר פרוץ הקמפיין, חזרנו לראיין 17 מעשרים המשתתפות.

מניית הנתונים שעלו מהראיונות המשגנו מודל המציג חמישה ממדים לעיבוד טראומה בפייסבוק, באורח שאינו מתאפשר, לדברי מרבית הנפגעות, במגע עם רשויות החוק. חמשת הממדים הללו הם: הפגת הבושה וההאשמה העצמית, קבלת תמיכה קהילתית, קבלת ידע, החזרת השליטה והעצמה אישית רבת-השאה באמצעות אימון ("Mentoring") שמתקיים בין נפגעות לנפגעות אחרות. מתחורר כי הליכי אימון אלה אינם מחייבים הכשרה טיפולית, אינם תלויי גיל והם מגשרים על פערים תפיסתיים בין נפגעות צעירות להורים של נפגעות אחרות בנות-גילן, שלהם השיאו עצות כיצד לתמוך בבנותיהם הצעירות. יותר מכול, הליכי האימון האלה מעניקים משמעות חדשה ותקווה לחיים שלאחר הפגיעה המינית.

בה בעת, הנפגעות משוועות להנעת שינוי בפרקטיקות משפטיות נהוגות כלפי נפגעות עברות מין בישראל. בהתבסס על שיתוף ידע ורגשות בפייסבוק, ובצד החוויות האישיות הקשות שחוו עקב יחסיהן עם סוכני מערכת המשפט הפלילי, הנפגעות מציגות שורת המלצות לשינויים בהליכי החקירה במשטרה, במפגש עם הפרקליטות ובמהלך עדותן בבתי המשפט. מניית החקירה של הנפגעות, המשלבים בין טיעונים משפטיים לתיאורי רגשות, אפשר לעמוד באורח ישיר, מכלי ראשון, על חשיבות הלימוד של מנעד הרגשות של הנפגעות ועל הקניית ידע זה לסוכני המשפט. בתוכנות העולות מתוך הנרטיבים של הנפגעות יש כדי לתרום גם לדיון נורמטיבי על המשפט הרצוי, כפי שהוא נתפס בעיניהן. יודגש, כי יצירת ההקשר בין ממצאי המחקר על אודות ההשלכות החיוביות של המרשתת

13 בהקשר זה נטעים כי מחקרים מצביעים על כך שאחוז תלונות השווא בתחום עברות המין הוא נמוך. ראו למשל Liz Kelly, *The (in)credible Words of Women: False Allegations in European Rape Research*, 16 VIOLENCE AGAINST WOMEN 1345 (2010); Cassia Spohn, Clair White & Katharine Tellis, *Unfounding Sexual Assault: Examining the Decision to Unfound and Identifying False Reports*, 48 LAW & SOC. REV. 161 (2014); David Lisak et al., *False Allegations of Sexual Assault: An Analysis of Ten Years of Reported Cases*, 16 VIOLENCE AGAINST WOMEN 1318 (2010). עוד בהקשר זה ראו רויטל חובל "מחקר קובע שתלונות שווא נגד גברים על עבירות מין הן תופעה שולית" הארץ 3.11.2017 (המחקר המוזכר בכתבה נמצא בידי המחברות).

על עולמן הרגשי של הנפגעות לבין הצורך בטיוב תפקודה של מערכת המשפט הפלילי כלפיהן, אינו סותר את ההכרה ששתי המערכות נבדלות זו מזו במהותן ובתכליותיהן. עם זאת, לממצאים על תחושותיהן של הנפגעות הפעילות ברשתות החברתיות יש חשיבות גדולה עבור מערכת המשפט הפלילי, משום שזו האחרונה תלויה כיום ברצונם הטוב של נפגעי עברה לפנות אליה ולבחור באפיק המשפטי. בלא שיתוף פעולה מצד נפגעות עברה תתקשה המערכת הפלילית לתפקד ולפעול להשגת האינטרסים הציבוריים שעליהם היא אמונה. במציאות שבה מתקיימים מרחבים נוספים שבהם נפגעות עשויות למצוא מזור, מערכת המשפט הפלילי נדרשת "להתחרות על לבן" של הנפגעות וליצור תמריצים שיהפכו את ההליך הפלילי לידידותי יותר עבורן.

מבנה המאמר הוא כדלקמן: פרק המבוא סוקר את התפתחות השימוש בפייסבוק על ידי נפגעות תקיפה מינית בישראל, וכן מציג את מטרת המחקר, את מהלכו ואת ממצאיו המרכזיים. פרק א ממקם את המחקר הנוכחי בשדה של ספרות מחקר שעניינה משפט ורגשות. פרק ב פורש רקע בדבר האופן שבו נפגעות תקיפה מינית חוות את המגע עם סוכני מערכת המשפט הפלילי וממקם את מארג היחסים ביניהם בראי חקר הרגשות במשפט. פרק ג סוקר את פעילותן של נפגעות תקיפה מינית ברשתות החברתיות. פרק ד מתאר את שיטת המחקר שעליה מבוססים הממצאים המוצגים במאמר. פרק ה מציג את הממצאים שאספנו בשאלת האופן שבו הנפגעות חוות את תהליך עיבוד הטרואומה בהליך הפלילי. פרק ו מציג את הממצאים שאספנו בשאלת האופן שבו הנפגעות חוות את תהליך העיבוד של הטרואומה בפייסבוק. פרק ז מסכם את הממצאים ודן במשמעותם, תוך חשיפת הניגוד שעולה מתוך דברי הנפגעות בין התהליך הרגשי שחוו בפייסבוק לבין ההליך הפלילי. פרק ח מבקש להתמודד עם השוני המבני שבין ההליך הפלילי לרשתות החברתיות, בהתאם למסקנות העולות מממצאי המחקר. פרק הסיום חותם את הרשימה במבט לעתיד.

א. מיקום המאמר בשדה של חקר הרגשות במשפט

1. חקר הרגשות

חקר הרגשות הוא ענף העוסק בהבנה, בניתוח ובמיון של רגשות, תוך עמידה על טיבם, על מנגנוני פעולתם ועל יחסי הגומלין ביניהם. תחום מורכב זה טרם קיבל תשומת-לב מחקרית ראויה. אמנם היו פילוסופים שדנו ברגשות, אך הנושא לא כבש את עיקר הדיון הפילוסופי, ככל הנראה בשל השימוש ברגשות בחיי היום-יום, במובחן מהאופי המופשט של הדיונים הפילוסופיים הטיפוסיים.¹⁴ גם הספרות טרם מיצתה את חקר הרגשות, בין היתר בשל המורכבות המחקרית בתיאור ובמדדה מדעיים של מאפייני הרגשות ורכיביהם.¹⁵

14 אהרון בן-זאב ישר מהלב 12 (1998) (להלן: בן-זאב).

15 שם. הפילוסוף רנה דקארט סבר כי תחום הרגשות אינו נושא שקשה לחקור, שהרי כל בני-האדם חווים רגשות ולפיכך מדובר בתופעה טבעית שלא אמור להיות קושי בהבנתה. עם זאת, דקארט עצמו החליט לחקור את הנושא מראשיתו, כאילו לא דן בו איש לפניו, משום שמצא את החיבורים הקודמים שעסקו ברגשות כמבולבלים ולא בהירים. ראו René Descartes et al. *The Philosophical Writings of Descartes* 328 (Cambridge University Press, 1985).

הספרות המחקרית עוסקת בהגדרה של רגשות ככוללים כמה רכיבים: מצב נפשי סובייקטיבי (כמו תחושת כעס, חרדה או אהבה); דחף לפעול, בין מוחצן ובין לאו (כגון מנוסה או מתקפה); שינויים פיזיולוגיים בגוף (כמו פעימות לב מוגברות, הזעה או שינויים בלחץ הדם) שנועדו בחלקם להכין אותנו לפעולות של התמודדות ולאפשר אותן, או להעביר לאחרים את תחושתנו או את מה שאנו רוצים שאחרים יחשבו שאנו מרגישים.¹⁶ הספרות מכירה בשישה רכיבים פסיכולוגיים של רגשות: הראשון הוא גורמי ההנעה של הרגש, כלומר קיום של מטרה להרוויח משהו או למנוע מדבר לא רצוי להתרחש;¹⁷ השני הוא המעורבות של ה"עצמי" או ה"אני".¹⁸ המונח "עצמי" מתייחס לרוב לאופן שבו אנו תופסים את עצמנו. ה"אני" הוא מרכיב האישיות שמחבר את נטיותינו הרבות ואחראי להתנהלותנו. ה"אני" מתאר את האדם כבעל אישיות עקבית ואינטגרטיבית. רגשות מתעוררים לעתים תכופות בעקבות חיוק של זהות ה"אני" או בעקבות החלשתה; הרכיב השלישי של הרגש הוא שיפוט ערכי של האירועים המתרחשים סביבנו.¹⁹ הערכה זו של המתרחש סביבנו היא תהליך של הסקת מסקנות שבו תלויים הרגשות שנחוש; הרכיב הרביעי הוא המשמעות האישית, שהיא תולדת ההערכה שלנו את המתרחש סביבנו והיא שמעוררת את רגשותינו.²⁰ רגשות הם ביסודם תגובות סובייקטיביות למשמעויות אישיות שאנשים מייחסים למאורעות, להתרחשויות, לאינטראקציות ולתנודות במערכות יחסים;²¹ הרכיב החמישי הוא הפרובוקציה של הרגש, דהיינו אירועים בסביבה הפיזית או החברתית שיש להם משמעות אישית גדולה בעיני האדם שחוה אותם.²² אירועים אלה מהווים גירוי להופעת רגשות מסוימים; לבסוף,

- 16 בן-זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 202-203.
- 17 ראו ריצ'רד לזרוס וברניס לזרוס רגש והיגיון: להבין את הרגשות שלנו 188-190 (מרים קראוס מתרגמת, 2001) (להלן: לזרוס ולזרוס); Kathryn R. Stam & Jeffrey M. Stanton, *Events, Emotions, and Technology: Examining Acceptance of Workplace Technology Changes*, 23 INFORM. TECHNOL. & PEOP. 23, 26 (2010).
- 18 שם, בעמ' 190-192.
- 19 שם, בעמ' 192-195.
- 20 שם, בעמ' 195-198.
- 21 כפי שמתארת ההיסטוריונית חוקרת הרגשות ברברה רונוויץ: "Emotions are about things judged important to us. Emotions overwhelm us only because something has been presented to us or happened to us that matters to our sense of wellbeing: emotions are the result our values and our assessments."
- ראו Jan Plamper, *The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, And Peter Stearns*, 49 HIST. & THEORY 237, 251 (2010).
- 22 לזרוס ולזרוס, לעיל ה"ש 17, בעמ' 198-200. מחקר שנעשה על רגשות של מתבגרים הצביע על כך שמידת המתח (Stress) שהתעוררה אצל המתבגרים במפגש עם הוריהם הושפעה מאוד מדפוסי עבר שנמשכו גם בהווה והיוו מקור ללחץ על מערכת היחסים. למעשה, אירועים קודמים השפיעו על התגובה הרגשית של המתבגרים לא פחות מהאירועים בעת המפגש עצמו. ראו Dennis S. Klos & Jerome L. Singer, *Determinants of the Adolescent's Ongoing Thought Following Simulated Parental Confrontations*, 41 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 975, 975 (1981).

הרכיב השישי הוא נטיות לפעולה.²³ רגשות רבים – כמו כעס, אשמה, פחד או גאווה – מולידים נטיות לפעול בדרך מסוימת.²⁴ נטיות אלה, המופיעות בלא תכנון או מחשבה, מושפעות מאינסטינקטים הישרדותיים ומהוות פן בלתי נפרד של הרגש.

חוקרי רגשות הציעו למפות רגשות לפי דיוקנאות או טיפולוגיות שמזהות את הדומה בין רגשות שונים המשתייכים לאותה קבוצה.²⁵ המטרה של סוגי המיון היא לאפשר הבנה טובה יותר של הרגשות כתופעות מורכבות. הפילוסוף וחוקר הרגשות אהרון בן-זאב הסביר כי "ערכם של מיונים כאלה תלוי בהצלחתם להבהיר את טיבו של כל רגש ואת קשריו לרגשות אחרים".²⁶ חוקרים הציעו למיין רגשות על פי מאפיינים או קריטריונים המתייחסים להיבטים שונים שלהם.²⁷ המיונים השונים אינם מבטלים זה את זה משום שהם מתייחסים למישורים אחרים ולהיבטים שונים בטיבם ובמאפיינים של הרגשות.

שני סוגים של מיונים נתפסים בידי רבים מחוקרי הרגשות כבעלי חשיבות מרכזית. הראשון הוא חלוקת רגשות לחיוביים ולשליליים. חלוקה זו נתפסת כחלוקה בסיסית המבטאת את המרכזיות של רכיב ההערכה ברגשות – הערכה שהיא במהותה חיובית או שלילית.²⁸ אמנם, לפי טיפולוגיה זו מול כל רגש שלילי ניצב רגש חיובי, אך נראה כי רגשות שליליים בולטים ומובחנים יותר מרגשות חיוביים. בהתאם לכך, משך הזמן ומידת ההתעסקות המחשבתית הקשורים באירועים שליליים עולים, ככלל, על תשומת הלב שאנשים מקדישים לאירועים חיוביים.²⁹ אחד ההסברים לכך נעוץ בעובדה שלרגשות שליליים יש ערך הישרדותי רב יותר: כשמתרחש שינוי פתאומי לרעה הוא מחייב התגייסות ומשאבים רבים יותר לתגובה ראויה, בהשוואה להתרחשותו של שיפור פתאומי. אולם, אף שרגשות שליליים הם פונקציונליים בהיותם בעלי ערך הישרדותי רב, לעתים הם עלולים להטות את השיפוט הערכי שלנו באופן

23 לזרוס ולזרוס, לעיל ה"ש 17, בעמ' 200-203.

24 ראו למשל מחקרו של Leonard Berkowitz, *Frustration-aggression Hypothesis: Examination and Reformulation*, 106 PSYCHOL. BULL. 59, 71 (1989). המחקר מאשש את הקשר בין תחושת תסכול להתנהגות אגרסיבית, ומציע שכל רגש שלילי כגון עצב יוליד נטיות אגרסיביות: "[...]The formulation suggests, somewhat tentatively, that any kind of negative affect, sadness as well as depression and agitated irritability, will produce aggressive inclinations [...]".

25 בן-זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 135-143.

26 שם, בעמ' 135.

27 כך למשל הוצע להבחין בין רגשות המתייחסים למצבנו שלנו לבין רגשות המתייחסים לזולת אחר שהוא מושא הרגש; בין רגשות המכוונים לעבר לבין רגשות המכוונים לעתיד; בין רגשות חיוביים לבין רגשות שליליים; בין רגשות בסיסיים לבין רגשות מורכבים; בין רגשות שמתייחסים לאדם בכללותו לבין רגשות המתייחסים למעשים או למצבים; בין רגשות פנימיים שמקורם בתת-מודע לבין רגשות חיצוניים שמקורם במציאות וכיוצא באלה טיפולוגיות. ראו לזרוס ולזרוס, לעיל ה"ש 17, בעמ' 23-184.

28 בן-זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 143.

29 שם, בעמ' 144 (דברי Gilboa & Revelle 1994). החוקרים מציינים כי בני-אדם נוטים לזכור התנסויות שליליות יותר מהתנסויות חיוביות.

שיפגע בתפקודנו.³⁰ מעניין כי על אף עוצמתם של הרגשות השליליים הם אינם בהכרח משפיעים על חיינו יותר מרגשות חיוביים.³¹ יש הסבורים כי רגשות חיוביים משפיעים על חיינו במידה משמעותית יותר משום שעצם מהותו של האדם היא לחתור ולהתמיד להישרדותו, והרגשות החיוביים מאפשרים ומגשימים מטרה זו.³²

המיון השני שנתפס מרכזי וחשוב בחקר שדה הרגשות הוא זה המבחין בין רגשות בסיסיים למורכבים. בעוד שרגש בסיסי הוא פשוט ובלתי ניתן לפירוק, אפשר לפרק רגש מורכב לחלק בסיסי ולרכיב נוסף – רגש אחר או יסוד לא־רגשי כלשהו.³³ כך למשל אפשר לתאר מבוכה כפחד בתוספת כעס, או כפחד בתוספת הערכה עצמית נמוכה.³⁴ בן־זאב מסביר כי המיון לרגשות בסיסיים ומורכבים "מועיל לאפיון התפתחות הרגשות ולהצבעה על מקצת מתפקודיהם".³⁵ בספרות הוצעו כמה אמות־מידה לאפיון של רגשות בסיסיים. למשל, נטען כי רגש בסיסי הוא משותף לכלל בני האדם;³⁶ בשונה מרגש מורכב, הוא מופיע בשלב מוקדם של ההתפתחות, שכיח יותר בהשוואה לרגשות אחרים, מבטא נטיות התנהגותיות החינניות להישרדות, מתאפיין בתכונות ייחודיות מבחינה פיזיולוגית, מבחינת הבעה ומבחינת תחושה, ויכול להופיע בלי שהוא מתייחס למושא התכוונתי מוגדר. לעומת זאת, הרגשות המורכבים דורשים יכולת השוואה חברתית של מצב שבו האדם או זולתו נמצאים בו למצבים אחרים, ממשיים או אפשריים.³⁷ דוגמה לרגשות בסיסיים המכוונים כלפי מצבנו־שלנו הם שמחה, עצב ופחד. מנגד, כעס הוא דוגמה לרגש בסיסי המכוון כלפי פעולות של אחרים. ככלל, רגשות בסיסיים המכוונים כלפי הזולת כוללים למשל סלידה ואהבה; לעומת זאת, קנאה, שמחה לאיד ורחמים הם רגשות מורכבים שמכוונים כלפי מצבו של הזולת. חרטה, אשמה ומבוכה מסווגים כרגשות מורכבים שמכוונים לפעולות שהאדם עצמו עושה. בושה וגאווה נמנים עם רגשות מורכבים המכוונים אל ה"אני" בכללותו.³⁸

- 30 ראו למשל מחקר שמצא כי נבדקים שחוו כעס ותסכול נטו לבחור באופציית הימור מסוכנת יותר בלוטו: Karen Pezza Leith & Roy F. Baumeister, *Why Do Bad Moods Increase Self-Defeating Behavior? Emotion, Risk Taking, and Self-Regulation*, 71 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 1250, 1250 (1996).
- 31 בן־זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 145.
- 32 ראו למשל מחקר שמצא כי רגשות חיוביים כגון שמחה ותחושת עניין מביאים לתהליך מעגלי של חקר ובניית משאבים חדשים, המובילים בתורם לשיפור באיכות החיים, וכפועל יוצא מכך להודמנויות חדות להנאה ולבניית משאבים נוספים: Michael A. Cohn et al., *Happiness Unpacked: Positive Emotions Increase Life Satisfaction by Building Resilience*, 9 EMOTION 361, 367 (2009).
- 33 ראו בן־זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 145-146.
- 34 שם, בעמ' 146.
- 35 שם, בעמ' 152.
- 36 ראו Barbara H. Rosenwein, *Problems and Methods in the History of Emotions*, 1 PASSION IN CONTEXT: INT'L J. HIST. THEORY EMOTIONS (2010).
- 37 בן־זאב, לעיל ה"ש 14, בעמ' 153.
- 38 לדוגמאות של רגשות החוסים תחת משפחת הרגשות הבסיסיים אל מול משפחת הרגשות המורכבים ראו שם, בעמ' 145-160.

2. צומת המפגש בין חקר הרגשות לחקר המשפט

המטרה הראשונית של תחום המשפט ורגשות הייתה לקרוא תיגר על הנרטיב המשפטי שדגל בדיכוטומיה קפדנית בין הרציונל לרגש.³⁹ בהמשך לכך, הכתיבה העכשווית מכירה בקיום רגשות במשפט ועוסקת בדרכים לשלב באופן מיטבי בין רגש להיגיון, בין שפה תיאורית-חוויתית להנמקה שכלתנית.⁴⁰ הגם שהחשיבה והכתיבה המשפטית נשענות, מסורתית, על טיעונים אנליטיים ועל הנמקות רציונליות, התפיסה הריאליסטית של המשפט חשפה את מקומם המהותי של רגשות בעיצוב המשפט. בניגוד לגישה הפורמליסטית, המניחה כי הכרעות משפטיות מבוססות על כללים המושתתים על רציונל בלבד, הגישה הריאליסטית מניחה שכל כלל מונע מאינטרסים וחותר להשגת ערכים מסוימים. בהתאם לכך, אישיות השופט, כמו גם ערכיו ורגשותיו, מובנים בתוך תהליכי קבלת ההחלטות ומכאן החשיבות לשלב בחקר המשפט מונחים ממדעי החברה.⁴¹ הספרות המחקרית על משפט ורגשות מבקשת להרחיב את ההתבוננות על המשפט ולבאר את העושר הרגשי הפוטנציאלי שהמשפט עשוי להכיל. בתוך כך היא מבקשת לשפוך אור על מיקומם ועל תפקידם של הרגשות בהליך המשפטי, במערכת המשפט, בהליכי חקיקה ובקרב סוכני מערכת המשפט וקהליה.⁴²

חקר הרגשות פלש באופן טבעי גם לשדה המשפט הפלילי. Susanne Karstedt תיארה תהליך של אמוציונליזציה⁴³ המבקש להתחקות אחר טיבה של מערכת המשפט הפלילי על ידי יצירת מערכת אינטליגנטית רגשית. במערכת כזו אפשר לזהות "נקודות טעונות רגשית" (psychological soft spots) אצל סוכני משפט למיניהם – שופטים, תובעים וסנגורים כמו גם נאשמים, מתלוננים ועדים. זיהוי הנקודות הללו מאפשר לסייע לשחקנים להתמודד

39 Terry A. Maroney, *Law and Emotion: A Proposed Taxonomy of an Emerging Field*, 30 *LAW & HUM. BEHAV.* 119, 123 (2006).

40 Susan A. Bandes, in *Law and Emotion*, in INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF THE SOCIAL & BEHAVIORAL SCIENCES 461 (James D. Wright ed., 2nd ed. 2015).

41 Julius Cohen, *Towards Realism in Jurisprudence*, 59 *YALE L.J.* 886 (1949).

42 Renata Grossi, *Understanding Law and Emotion*, 7 *EMOTION REV.* 55, 56 (2015); ראו

Susan A. Bandes & Jeremy A. Blumenthal, *Emotion and the Law*, 8 *ANNU. REV. L. & SOC. SCI.* 161, 162-163 (2012). הכתיבה בעברית על אודות משפט ורגשות עודנה מצומצמת, אם כי בשנים האחרונות אפשר לזהות עיסוק הולך וגובר בנושא. בהקשר הפלילי ראו למשל שירה לייטרסדורף-שקדי וטלי גל "לתבוע ברגש? רגשות התובעים בהליך הפלילי" *המשפט כג* 47 (2017), החושף את הדילמות הרגשיות שעמן מתמודדים תובעים המנהלים הליכים פליליים ואת ההשפעות שיש להן על התובעים בפן האישי והמקצועי. למחקר העוסק בעולמן הרגשי של נפגעות אלימות במשפחה ובצומת המפגש בינן, כנפגעות עברה, לבין ההליך הפלילי, ראו הדר דנציג־רוזנברג ודנה פוגין "כשאהבה כואבת": על דילמת ההתחשבות בבקשתן של נשים החיות בצל האלימות להקל בענישת הפוגע" *מחקרי משפט* כו 589 (2010) (להלן: דנציג־רוזנברג ופוגין – "כשאהבה כואבת").

43 Susanne Karstedt, *Emotions and Criminal Justice*, 6 *THEOR. CRIMINOL.* 299 (2002). ראו

עם תפקידם ועם מערכות היחסים שלהם עם סוכני משפט אחרים, ואף לצפות להשלכות שעשויות להיות לפעולות המלוות ברגשות מסוימים או נובעות מהם על שאר השחקנים.⁴⁴ ממחקרים שנערכו בנוגע לאנשי המקצוע – השחקנים הקבועים במשפט הפלילי – עולה כי יש מקרים שהם נוטים לאמץ תפיסות פורמליסטיות בהקשרים של רגש ולהימנע מהסבר רגשי לפעולותיהם.⁴⁵ מחקר אמפירי שנערך לאחרונה בישראל על עולמם הרגשי של תובעים המנהלים הליכים פליליים חשף, למשל, כי מאחר שהם פועלים תחת אתוס "אנטי-רגשי" הם חווים מתח מתמיד בין דחיית רגשותיהם האישיים לבין הכרה בהם.⁴⁶ לעומת זאת, מתלוננים שהם נפגעי עברה וכן נאשמים וחשודים – שלרוב מתפקדים כשחקנים מתחלפים בהליך הפלילי – מתוארים בספרות ובטקסטים משפטיים כמי שלא אחת מפגינים את מגוון רגשותיהם. נפגעי עברה מבטאים לעתים רגשות כגון נקם, כעס או חמלה; נאשמים מבטאים לעתים רגשות כגון בושה, צער או היעדר חרטה.

Terry Maroney, הממפה את ספרות המחקר המתפתחת בתחום חקר הרגשות במשפט, הצביעה על כמה גישות אנליטיות מרכזיות.⁴⁷ אחת מהן, "גישת התופעה הרגשית" (Emotional Phenomenon Approach), עוסקת בחקר מכניזמים שדרכם הרגש נחוה או מוצא ביטוי, ובניתוח האופן שבו התופעה המתוארת עשויה או צריכה להשתקף במשפט. כך למשל נחקרה החמלה במסגרת גישה אנליטית זו לא רק כמופע רגשי, אלא כמכניזם שדרכו רגשות של אחרים מקבלים התייחסות ועיבוד בתחום המשפט.⁴⁸ מרוני הציעה אפוא לכלול בסיווג של מחקרי "התופעה הרגשית" מחקרים המתמקדים ברגשות, המהווים כוח מניע ליצירת תגובות רגשיות בקרב שחקנים נוספים. בתחום המשפט הפלילי הגדירו Stephanos Bibas ו-Richard Bierschbach את ההתנצלות כמופע של צער וחרטה, שביכולתו לעורר אצל נפגעי עברה מופעי רגש אחרים כגון נכונות למחילה ותחושת ריפוי.⁴⁹

במחקר הנוכחי נבקש לזהות את מנעד הרגשות הרחב שמתארות נפגעות תקיפה מינית הבאות במגע עם מערכת המשפט הפלילי ולהצביע על הזיקה בינו לבין הבחירה לחשוף את סיפור הפגיעה בפייסבוק. במסגרת זו נדון בפוטנציאל ההשפעה שיש לרגשות שחוו הנפגעות בעקבות מגע עם מערכת המשפט על תהליך עיבוד הרגשות ועל החוויות הרגשיות של נפגעות המשתתפות בשיח המקוון.

44 Lawrence W. Sherman, *Reason for Emotion: Reinventing Justice with Theories, Innovations and Research – The American Society of Criminology 2002 Presidential Address*, 41 CRIMINOL. 1 (2003).

45 Jeremy A. Blumenthal, *Does Mood Influence Moral Judgment? An Empirical Test with Legal and Policy Implications*, 29 LAW & PSYCHOL. REV. (2005).

46 לייטרסדורף-שקדי וגל, שם.

47 Maroney, לעיל ה"ש 39, בעמ' 126.

48 Justin D'Arms, *Empathy and Evaluative Inquiry*, 74 CHI. KENT L. REV. 1467, 1479 (2000).

49 Stephanos Bibas & Richard A. Bierschbach, *Integrating Remorse and Apology into Criminal Procedure*, 114 YALE L.J. 85 (2004).

ב. החוויה הרגשית של נפגעות תקיפה מינית במגע עם מערכת המשפט

הספרות רוויה בכתיבה ענפה שעוסקת בצומת המפגש – הטעון והרגשי – של נפגעי ונפגעות תקיפה מינית עם מערכת המשפט הפלילי.⁵⁰ מבנה ההליך ותכליותיו, השפה המשפטית ותפקידי השחקנים בהליך תורמים לחוויה של היעדר קול ואובדן שליטה שנפגעות מרבות לדווח עליה. הניסיון המעשי והמחקרי מלמד כי נפגעות הפונות למערכת המשפט נתקלות במקרים רבים במערכת שאינה מותאמת להתמודדות עם החוויה הייחודית והמורכבת שלהן.⁵¹ קושי זה מחרף ביתר שאת בהליך הפלילי האדוורסרי, שנועד להגשים את עקרונות המשפט הפלילי הקלאסי. בהכללה, עקרונות אלה משקפים תפיסה מסורתית המזהה את המשפט הפלילי כאמצעי מדינתי לשרת אינטרס ציבורי. המשפט הפלילי אינו נתפס ככלי שנועד לשרת אינטרס פרטי של נפגעת העברה. בהתאם לכך, השליטה בהליך ובניהולו מופקעת מידי הנפגעת, ומעמדה מסתכם לכל היותר בהיותה מתלוננת ועדה במשפט.

שיח הזכויות של נפגעי עברה, שנותן את אותותיו בשנים האחרונות במשפט הישראלי, משקף הכרה גוברת במעמדה ובזכויותיה של נפגעת עברה. בשנת 2001 נחקק חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001⁵² – דבר החקיקה המרכזי המעגן את זכויותיהם של נפגעי

50 ראו למשל – Hadar Dancig-Rosenberg, *Sexual Assault Victims – Empowerment or Re-Victimization? The Need for a Therapeutic Jurisprudence Model*, TRENDS AND ISSUES IN VICTIMOLOGY 150 (Ronel N. et al. eds., 2008); Kathleen Daly, *Reconceptualizing Sexual Victimization and Justice*, in THE INTERNATIONAL HANDBOOK OF VICTIMOLOGY 378 (Inge Vanfraechem et al. eds., 2014); Rebecca Campbell & Sheela Raja, *Secondary Victimization of Rape Victims: Insights from Mental Health Professionals who Treat Survivors of Violence*, 14 VIOLENCE & VICTIMS 261, 261 (1999); Rebecca Campbell, *The Psychological Impact of Rape Victims' Experiences with the Legal, Medical, and Mental Health Systems*, 68 AM. PSYCHOLOGIST 702, 705 (2008); Rebecca Campbell, *The Role of Work Experience and Individual Beliefs in Police Officers' Perceptions of Date Rape: An Integration of Quantitative and Qualitative Method*, 23 AM. J. CMTY. & PSYCHOL. 249 (1995); מירב דדיה ועידו דרויאן "הקורבן בהליך המשפטי" הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות 498 (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות, 2004).

51 ראו ממצאי מחקרה של רונית לוריא יישום הליך נאות לנפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן, 2012), במסגרתו ערכה 26 ראיונות עומק עם נפגעות תקיפה מינית, רכזות ליווי בהליך הפלילי, יועצות משפטיות מטעם ארגוני סיוע, תובעים, סנגורים, שופטים בדימוס ואנשי טיפול. הנרטיבים שעלו מראיונות העומק מעלים שיש חסמים מובנים במערכת המשפט הפלילי וכן גורמים תרבותיים-חברתיים שתורמים להשתקה ולהדרה של הנפגעות, המעצימים את חוויית חוסר האונים הכרוכה בפגיעה. עוד ראו את הדוח השנתי של איגוד מרכזי הסיוע לשנת 2007, המרכז עדויות של נפגעות תקיפה מינית המתארות את חוויית המפגש הקשה עם מערכת האכיפה והמשפט: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל חוק וצדק – נפגעות ונפגעי תקיפה מינית ומערכת אכיפת החוק (2007).

52 חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001, ס"ח 183 (להלן: חוק זכויות נפגעי עברה).

עברה בהליך הפלילי. את רוב הזכויות המנויות בחוק אפשר לקטלג כזכויות לקבלת מידע לאורך ההליך הפלילי וכזכויות להבעת עמדה בצמתים מסוימים של ההליך הפלילי לפני רשויות המדינה.⁵³ החוק מעגן את חובתן של רשויות המדינה לנקוט צעדים שיבטיחו מימוש של הזכויות הקבועות בחוק,⁵⁴ אך ככלל הוא לא קובע מנגנוני בקרה שיפטיים שנועדו להבטיח את אכיפת הזכויות האלה. יתרה מזו, סעיף 21 לחוק שולל תרופות בשל אי-אכיפתן של הזכויות הקבועות בו, בקובעו כי "אי קיום זכות מהזכויות הקבועות בחוק זה אין בו כשלעצמו כדי לפסול הליך פלילי או כדי להוות עילה למשפט פלילי או אזרחי נגד רשות ציבורית או עובד ציבור", למעט בדין המשמעותי. משמעות הדבר היא שהפרת זכויות של נפגעי עברה המעוגנות בחוק אינה גוררת אחריה סעד מכוח החוק. נוסף על כך, החוק הישראלי אינו קובע מנגנון ערעור בבקשה לסעד ביניים שיורה לרשות לקיים את זכותו המקופחת של נפגע העברה.⁵⁵ הכרת החוק בזכויות הנפגעים היא אפוא סמלית בעיקרה. בפועל, החוק חסר שיניים ומותיר את מימוש זכויותיהם של נפגעים לרצונם הטוב של אנשי הרשויות שעמם הנפגעים עומדים בקשר.⁵⁶

חוקרות מתחום המשפט והרגשות וחוקרות מגדר הצביעו על המשפט ככלל ועל המשפט הפלילי בפרט כמוסד חברתי המשקף חשיבה גברית, רציונלית ובלתי-רגשית.⁵⁷ גילוי רגש כגון חמלה או אמפטיה נתפסים כנחותים, לא רציונליים, נעדרי תוקף ואף כאלה שעלולים "לזהם" את תוצאת ההליך המשפטי.⁵⁸ עוד נטען כי המשפט הפלילי אינו מותאם להכיל מורכבות רגשית משום המבנה הבינארי והפשטני המאפיין את השפה והקטגוריות

53 ראו ס' 8-11 לחוק זכויות נפגעי עברה לעניין הזכויות לקבלת מידע וסעיפים 16-20 לעניין הזכויות להבעת עמדה.

54 ראו למשל ס' 5 לחוק זכויות נפגעי עברה, הקובע כי "בתי המשפט והרשויות, כל אחד בתחומו, ינקטו צעדים הדרושים להבטחת זכויות נפגע עבירה לפי חוק זה"; ס' 23 קובע כי יוקמו יחידות סיוע בפרקליטות המדינה ובפרקליטות המחוז, שתפקידן יהיה להבטיח את מימוש זכויותיו של נפגע העברה לפי הוראות החוק; ס' 24 קובע כי משטרת ישראל תמנה שוטרים אחראים לעניין חוק זה, שתפקידם יהיה להבטיח את מימוש הזכויות של נפגע העברה לפי הוראות החוק.

55 זאת, בניגוד למנגנון mandamus המעוגן בחוק זכויות נפגעי עברה האמריקני הפדרלי, המהווה צו שיפוטי של ערכאת ערעור כסעד בגין הפרת הוראת החוק על ידי רשות שלטונית, לרבות בית המשפט או התביעה. ראו § 3771(d)(3) 18 U.S.C. The Crime Victims' Rights Act, (2004).

56 לביקורת על יישומו של חוק זכויות נפגעי עברה ועל בעיית האכיפה המלווה אותו ראו הדר דנציג-רוזנברג ודנה פוג'ן "הדור הבא של זכויות נפגעי עבירה: הזכות החוקתית להליך הוגן" **עיוני משפט** לו 549 (2015); לוריא, לעיל ה"ש 51, בעמ' 68-76.

57 ראו למשל Kathrine K. Baker, *Gender and Emotions in Criminal Law*, 28 HARV. J.L. GENDER 447 (2005); דנציג-רוזנברג פוג'ן – "כשאהבה כואבת", לעיל ה"ש 42, בעמ' 614-615.

58 ראו Kathryn Abrams & Hila Keren, *Who's Afraid of Law and the Emotions*, 94 MINN. L. REV. 163 (2010); Bandes & Blumenthal; L. REV. 1997, 2005-2006, לעיל ה"ש 42, בעמ' 163.

המשפטיות.⁵⁹ למשל, גם כשניתנת לנפגעת אפשרות להשמיע דבריה בשלב ההוכחות בבית המשפט – הזדמנות שבעידן הסדרי הטיעון ממילא אינה מתממשת הרבה⁶⁰ – הדבר מתבצע דרך שורה של כללים מהותיים וראייתיים המסננים רק תכנים הנתפסים כ"רלוונטיים".⁶¹ כללים אלה גורמים לפער מובנה בין קולה האמתי של הנפגעת לבין הקול המעובד המובא בחשבון במסגרת בירור האשמה. כללי החקירה הנגרית מחייבים את המתלוננת-העדה להשיב רק לשאלות הספציפיות שעליהן היא נשאלת ובכך הם חוסמים את האפשרות שלה להשמיע מונולוג חופשי, הכולל שיתוף בחוויות וברגשות. שאלות עורכי-הדין והשופטים, המעצבות את תוכני העדות, נתפסות כממלאות תפקיד צר של חיפוש האמת המשפטית ומעוצבות בהתאם לתבניות שמבנות את הדיון המשפטי כולו; הן אינן מאפשרות לשקף טווחי חוויה ורגש רחבים יותר שחשוב לנפגעת להעביר כחלק מתיאור הפגיעה שחוותה. כך נפער הפער שבין "סיפורים על אונס" – בעיקרם סיפורים של הנשים-הנפגעות, ל"סיפורי אונס בבית-המשפט" – סיפורים המופקעים מבעלי-הין.⁶²

חוקרות פמיניסטיות הצביעו על מיתוסים ואמונות, נטולי בסיס אמפירי אך נטועים עמוק בלב הציבור הרחב, שחלחלו למערכת המשפט ויצרו "תרבות אונס" (rape culture) המעורדת הכחשה, הצדקה וטריביאליזציה של פגיעות מיניות.⁶³ כך, תלונות על תקיפות

59 Baker; Kathrine K. Baker, *Sex, Rape, and Shame*, 79 B.U. L. Rev. 663 (1999) לעיל ה"ש 57, בעמ' 447.

60 נתונים סטטיסטיים מעידים כי מרבית ההליכים הפליליים מסתיימים כיום בהסדר טיעון שבמסגרתו מורשע הנאשם על פי הודאתו בלא שמיעת ראיות בשלב הכרעת הדין. ראו אורן גול-אייל, ענבל גלון וקרן וינשל-מרגל "שיעורי הרשעה וזיכוי בהליכים פליליים", נייר של מחלקת המחקר של הרשות השופטת בשיתוף עם המרכז לחקר פשיעה משפט וחברה באוניברסיטת חיפה (2012); משרד המשפטים סיכום שנה 2016: פרקליטות המדינה 28 (2016). במקרים הללו מתייתרת עדות הנפגעת ולכל היותר יש לה זכות להביע עמדה לפני התובע באשר להסדר הטיעון לפני קבלת החלטתו בעניין, וזאת לפי סעיף 8 לחוק זכויות נפגעי עברה. כך יוצא שבמקרים רבים לא רק שהמערכת אינה נזקקת לקולה של הנפגעת, אלא שהיא "מגרשת" אותה מהבמה שיעודה הרשמי הוא ביטוי נזקים. ראו צחי זמיר וג'ניפר שקבטור "סוג של ליווי: על האונס של לוקרציה וסחר בנשים" משפט, חברה ותרבות – משפטים על אהבה 709 (ארגנה כן-נפתלי וחנה נוה עורכות, 2005).

61 ראו Jenifer Temkin, *Rape and criminal justice at the millennium, in FEMINIST PERSPECTIVES ON CRIMINAL LAW 183-203* (D. Nicolson, & L. Bibbings eds., 2000) לראיה בילסקי "אלימות האלם: ההליך המשפטי בין חלוקה לקול" עיוני משפט כג 421 (2000); Dancig-Rosenberg, לעיל ה"ש 50.

62 ראו ספרה של עירית נגבי סיפורי אונס בבית המשפט: ניתוח נרטיבי של פסקי דין (2009), שבו היא עורכת ניתוח טקסטואלי של פסקי דין של בית המשפט העליון בישראל, הדנים בעברת האונס במשך העשור האחרון של המאה העשרים, ומאירה את חלקו של בית המשפט בתהליכי ההבניה של יחסי המגדר, בשימורם ובהנצחתם.

63 במרכז המושג "תרבות האונס", שטבעו חוקרות פמיניסטיות בשנות השבעים של המאה הקודמת, עומד הטיעון שלפיו השיח הציבורי מאפשר מעשי תקיפה מינית בשתי דרכים: האחת, האשמת הקורבן והפצת טיעונים שממוזערים ומתרחקים מעשי אונס; האחרת, נורמליזציה של תוקפנות מינית של גברים מול דחפים מופחתים אצל נשים. ראו Dianne F. Herman, *The Rape Culture*.

מיניות שאינן תואמות לסטראוטיפ של מקרי אונס כלל לא מגיעות לספו של בית המשפט; המיתוסים הרווחים מגדירים כ"אונס אמתי" רק מקרים שבהם התוקף עשה שימוש בכוח והנפגעת ניסתה להתנגד פיזית; הפוגע הטיפוסי נתפס כבעל שיוך אתני ומעמד חברתי מסוימים והנפגעת הטיפוסית נדרשת לענות להגדרה של "אשה נורמטיבית".⁶⁴ החוויה המחלישה שנפגעות תקיפה מינית חוות במפגש עם אנשי אכיפת החוק היא חוויה המשחזרת תחושות של חוסר אונים ואובדן שליטה, ותוארה כחוויה היוצרת קורבנות משנית.⁶⁵ נפגעות רבות מתארות את המפגש עם מערכת המשפט כמשפיל ומשחזר טראומה בשל השאלות החודרניות המבטאות אטימות, חוסר רגישות ואי-אמון בגרסתן.⁶⁶ תחושה זו היא מרכזית בהחלטה של רבות שלא להתלונן כלל או לסגת לאחור ולא לשתף פעולה עם הרשויות לאחר הגשת תלונה במשטרה.⁶⁷ תחושת הפגיעה מתעצמת בחקירות הנגדיות בבית המשפט, הנחוות על ידי חלק מהנפגעות כ"אונס שני".⁶⁸ הטקסט השיפוטי תואר אף

WOMEN: A FEMINIST PERSPECTIVE (J. Freeman ed., 1989); Martha R. Burt, *Cultural Myths and Supports for Rape*, 38 J. PERS. & SOC. PSYCHOL. 217 (1980); Sophie Sills et al., *Rape Culture and Social Media: Young Critics and a Feminist Counterpublic*, 16 FEM. MEDIA STUD. 935 (2016).

64 ראו מאמרה המכונן של Susan Estrich, *Rape*, 95 YALE L.J. 1087 (1986), שבו הבחינה המחברת בין "אונס אמתי" (real rape) העונה על הסטריאוטיפים המקובלים לבין "אונס פשוט" (simple rape) החורג מהם, ומשום כך לא תמיד נתפס כאונס אף שהוא עונה על כל יסודות ההגדרה החוקית. ראו נגבי, לעיל ה"ש 62, בעמ' 141-149.

65 ספרות ענפה עוסקת בתופעת הקורבנות המשנית שחווים נפגעי עברה בהליך הפלילי. ראו למשל Douglas Beloof, *The Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model*, UTHA L. REV. 289, 296 (1999); דנציג-רוזנברג ופוג'ן – "האהבה כואבת", לעיל ה"ש 56, בעמ' 565-566.

66 ראו לוריא, לעיל ה"ש 51.

67 לא בכדי עברות מין סובלות באופן מסורתי מתת-דיווח לרשויות – תופעה שבחלקה מוסברת גם על ידי החשש של מתלוננות להיפגע פעם נוספת מהבחירה להתלונן. ראו המשרד לביטחון פנים מודר אלימות לאומי לישראל (2014), שלפיו רק 6% מהפגיעות המיניות מדווחות לרשויות. חלק מהנפגעות אינן מגיעות לשלב הגשת התלונה בגלל חסמים אחרים בדרך. המודל המפורסם של Felstiner, Abel & Sarat שמכונה "Naming, Blaming, Claiming" יושם בהקשר של נפגעות כדי לתאר קשיים בשלוש רמות: ברמה הראשונה – קושי לזהות את האופי הפלילי של המעשה שבוצע בהן; ברמה השנייה – הקושי להאשים את התוקף ולא את עצמן; ברמה השלישית – הקושי לחשוף את סיפור הפגיעה אל מול רשויות האכיפה, בהינתן המחירים וכוחות הנפש שכרוכים בחשיפה כזו. ראו William L.F. Felstiner et al., *The Emergence and Transformation of Disputes: Naming, Blaming, Claiming*. 15 LAW & SOC'Y REV. 631 (1980). בקשר ליישום המודל על נפגעות עברות מין ראו Dancig-Rosenberg, לעיל ה"ש 50, בעמ' 159.

68 ראו לוריא, לעיל ה"ש 51, בעמ' 6.

הוא באופן מטאפורי כ"אונס שלישי" – ההתייחסות אל הנפגעת כאל אובייקט ולא כאל סובייקט משחזרת את השתקתה כפי שנחווה במסגרת הפגיעה.⁶⁹ ספרות תאורטית ואמפירית הדגישה את הפערים בין צרכים וציפיות של נפגעות תקיפה מינית, כשהן פונות לקבל מזור במערכת המשפט הפלילי, לבין החוויה שהן עוברות בפועל.⁷⁰ במחקרה האיכותני של רונית לוריא מתארות נפגעות כיצד הודרו מההליך, לא עודכנו בהתפתחויות הנוגעות לתיק ולא קיבלו מידע על שלבים בהליך, בניגוד לזכאותן הקבועה בחוק זכויות נפגעי עברה.⁷¹ חוקרות פמיניסטיות הצביעו על פערים בין הצרכים הנתפסים כחשובים עבור נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי לבין היעדר מימושם של צרכים אלה בחוויית הנפגעות.⁷² בעוד שהצרכים החשובים עבורן כוללים השתתפות, השמעת קול, קבלת הכרה בפגיעה וקבלת אחריות מצד הפוגע, בפועל במקרים רבים צרכים אלה אינם מקבלים מענה.⁷³

בצד זאת חשוב להזכיר כי בשנים האחרונות אפשר למצוא בפסיקה הישראלית התייחסות מוגברת להיבטים הסוציו-פסיכולוגיים של הפגיעה המינית ונכונות להטמיע אל תוך השיח המשפטי תובנות מהידע הקליני על פגיעה מינית, קורבנות וטראומה.⁷⁴ בתי-המשפט הקדישו לא אחת דיון במאפיינים הנלווים לטראומה המינית ובהשלכותיהם על התנהגות הנפגעת בזמן ובסמוך לאחר הפגיעה, כמו גם על עדותה בשלבים מאוחרים יותר בהליך המשפטי.

- 69 ראו נגבי, לעיל ה"ש 62, בעמ' 81; Susan Ehrlich, *Perpetuating — and Resisting — Rape*; 81 Myths in Trial Discourse, in *SEXUAL ASSAULT IN CANADA: LAW, LEGAL PRACTICE AND WOMEN'S ACTIVISM* 389 (Elizabeth A. Sheehy ed., 2012).
- 70 ראו למשל Kathleen Daly, *Reconceptualizing Sexual Victimization and Justice*, in *JUSTICE VICTIMS: PERSPECTIVE ON RIGHTS, TRANSITION AND RECONCILIATION* 378-398 (Inge Vanfraeegem et al. eds., 2014); Howard Zher, *Retributive Justice, Restorative Justice*, in *A RESTORATIVE JUSTICE READER* 23 (Gerry Johnstone ed., 2013); Clare McGlynn et al., *'I Just Wanted Him to Hear Me': Sexual Violence and the Possibilities of Restorative Justice*, 39 J.L. & Soc'y 213-240 (2012); Clare McGlynn, *Feminism, Rape and the Search for Justice*, 31 OXFORD J. LEGAL STUD. 825-842 (2011); Haley Clark, "What is the justice system willing to offer?": *Understanding Sexual Assault Victims/Survivors' Criminal Justice Needs*, 85 FAMILY MATTERS 28 (2010).
- 71 ראו לוריא, לעיל ה"ש 51, בעמ' 68-76.
- 72 ראו Daly, לעיל ה"ש 70; Judith Lewis Herman, *Justice From the Victim's Perspective*, 11 VIOLENCE AGAINST WOMEN 571 (2005).
- 73 Daly, לעיל ה"ש 70.
- 74 ראו למשל ע/117/05 התצ"ר נ' זאהר (פורסם בנבו, 29.9.2006); ע"פ 3958/08 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 10.9.2014); תפ"ח (מחוזי ת"א) 1015/09 מדינת ישראל נ' קצב, (פורסם בנבו, 10.1.2010); ע"פ 5582/09 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 20.10.2010). עוד ראו, לאחרונה, את פסק דינו של השופט יצחק עמית שבו בחר לסיים את דבריו בפנייה ישירה לנפגעת גילוי עריות וביקש להסיר מעליה כל בדל של אחריות לפגיעה ולהטיל את האחריות המלאה על התוקף, ע"פ 5518/17 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 21 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 17.6.2018).

בהקשר זה חשוב לציין כי הספרות המחקרית מראה שנפגעי עברה מדווחים על תחושות של סיפוק ושביעות-רצון מההליך הפלילי גם כשאינו מסתיים בהכרח בהרשעה או בענישה מחמירה, בנסיבות שבהן הם מקבלים יחס מכבד, מידע והזדמנות להשמיע קול.⁷⁵ תיאוריית הצדק התהליכי (procedural justice) מכירה בשני אלמנטים מרכזיים שבאמצעותם משתתפים מעריכים את מידת הצדק התהליכי של ההליך שבו היו מעורבים.⁷⁶ אלמנט אחד הוא מידת איכות ההחלטה בעניינם (quality of decision), הנמדדת במידת הניטרליות של מקבל ההחלטה, בהיעדר אפליה והטיה בהליך קבלתה, ובמידה שבה ניתנה לצדדים הזדמנות להשמיע את קולם ולהציג את עמדתם באופן שעשוי להשפיע על קבלתה.⁷⁷ האלמנט האחר הוא מידת איכות הטיפול במסגרת ההליך (quality of treatment). אלמנט זה נמדד על פי מידת היחס המכבד מצד גורמי הסמכות, על פי השמירה על זכויותיהם המשפטיות של הצדדים, ועל פי השקיפות הבאה לידי ביטוי במתן הסברים על ההליך ועל אופן קבלת ההחלטה על ידי גורם הסמכות.⁷⁸

ג. נפגעות עברות מין במרשתת

בעשור האחרון הרשתות החברתיות משמשות מתווך מרכזי יום-יומי של מידע, חוויות רגשיות, דרכי ביטוי ופעולה חברתית.⁷⁹ חוקרי הקהילות המקוונות⁸⁰ ברשת טוענים שקהילות אלה מספקות תמיכה חברתית המאופיינת בחמישה ממדים: (1) דאגה של אחר ואפשרות לאינטימיות; (2) זכייה בהערכה ובתחושת ערך עצמי; (3) תחושת שייכות ומחויבות הדדית כלפי אחרים; (4) נגישות למידע, להדרכה ולידע של אחרים; (5) נגישות לסיוע חומרי.⁸¹ אכן, בהתבסס על ניתוח פוסטים שפורסמו ברשת רדיט (Reddit) מצאה Tully O'Neill כי

- 75 למחקר שמצא קשר בין שביעות רצון של נפגעי עברה בהליך הפלילי לבין מאפיינים פרוצדורליים המנותקים מתוצאת ההליך ראו Malini Laxminarayan et al., *Victim Satisfaction with Criminal Justice: A Systematic Review*, 8 VICTIMS & OFFENDERS 119 (2013). עוד ראו מחקר שמצא כי נכונות המשטרה לעשות את המיטב כדי לטפל בתיק, ולהתייחס לנפגעים כאל אינדיבידואלים בנפרד מהתיק עצמו, היא חשובה לא פחות מתוצאת ההליך עצמו: Irina Elliott et al., *Procedural Justice in Contacts with the Police: The Perspective of Victims of Crime*, 13 POLICE PRAC. RES. 437 (2012).
- 76 ראו Tom R. Tyler, *Procedural Justice, Legitimacy and the Effective Rule of Law*, 30 CRIME & JUST. 283, 283-357 (2003).
- 77 שם.
- 78 שם.
- 79 ראו José Van Dijk, *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media* 14-18 (2013).
- 80 להרחבה על מושג הקהילות המקוונות ומאפייניהן ראו אזי לב־און *קהילות מקוונות* 8-9 (2015).
- 81 לסקירת מחקרים קודמים על רכיבי התמיכה שמספקות קהילות מקוונות מסוגים שונים ראו מאמרן של ליאורה כוכבי ויהודית בר אילן "פורומים באינטרנט של הורים לילדים בעלי צרכים מיוחדים" *מידעת* 5 19 (2009).

המניעים המרכזיים לפנייה של נפגעי עברות מין לרשת הם חיפוש קהילה תומכת, מידע וייעוץ והרצון להשמיע קול ולחשוף את הפגיעה האישית.⁸² הקרימינולוג Michael Salter חזר לכתבתו של חוקר התרבות John Beverley כדי להסביר את מהות העדויות המקוונות כמקור לתמיכה.⁸³ כברלי גרס כי מתן עדות במרחב הציבורי הלא-משפטי היא פרקטיקה של אדם המודר מאמצעים מסורתיים של חיפוש תיקון לעוולה שבוצעה נגדו, באמצעות הצגת ראיות משלו לפשע.⁸⁴ אכן, סקירת מאבקה של התנועה הפמיניסטית בתרבות האונס מעלה כי פרסום עדויות של נפגעות עברות מין בכתבי-עת פמיניסטיים רווח כבר בשנות השבעים של המאה הקודמת.⁸⁵ ברם, לפי Salter, הטכנולוגיות ברשתות החברתיות, המאפשרות לגולשים לעשות שימוש בלחיצים החברתיים ("Like" ו-"Share") כתגובה לעדויות אישיות אלה, מעניקות תוקף לנכתב ותמיכה בכותב.⁸⁶ בדרך זו, הרשתות החברתיות משמשות כמה לעדויות שלא הובילו לפתיחת הליכים משפטיים ולעדויות שהובילו לפתיחת הליכים משפטיים שחוו הנפגעות כפוגעניים, ומעניק לנפגעות אפשרות להשתתף, להשמיע קול, לקבל אישור לטענותיהן ולנקום בפוגעיהן. Lena Wanggren הצביעה על תחושת השליטה שנפגעות עברה מפיקות מהפעילות ברשת – תחושה הנוצרת מעצם החלטתן כיצד ומתי לשתף בסיפורי הפגיעה שחוו. זאת, בניגוד לתחושה של אוכדן שליטה שחשו בעת הפגיעה ולאחר מכן בהליך המשפטי.⁸⁷ במחקר אמפירי על נפגעות הטרדות מיניות המתרחשות ברחוב נטען כי תגובת מערכת המשפט לתופעה מוגבלת; מנגד, המיזמים המקוונים מספקים לנפגעות אפשרות לשתף את חוויותיהן. עוד עלה ממחקר זה כי הנפגעות שהשתתפו במחקר סברו כי השמעת קול, מתן אומן בדבריהן והענקת שליטה על נרטיב הפגיעה מבטאים השגת צדק.⁸⁸

על אף השיח הער שהתעורר ברשתות החברתיות מאז שנת 2013 על אודות פגיעות מיניות, ראוי לציין כי בין חוקרי הרשתות ניטש ויכוח בדבר האפקטיביות של האקטיביזם

- 82 Tully O'Neill, 'Today I speak': Exploring How Victim-Survivors Use Reddit, 7 INT'L J. CRIME JUST. & SOC. DEMOC. 44 (2018). להרחבה על החשיבות של השגת מידע עבור נפגעי עברות מין הגולשים ברשתות החברתיות ראו Ruth Webber & Rosetta Moors, Engaging in cyberspace: Seeking help for sexual assault, 20 CHILD. & FAM. SOC. WORK 40 (2015).
- 83 Michael Salter, Justice and Revenge in Online Counter-Publics: Emerging Responses to Sexual Violence in the Age of Social Media, 9 CRIME, MEDIA, CULTURE 225, 235 (2013).
- 84 John Beverley, The Margin at the Centre: On "Testimonio", 35 MOD. FICTION STUD. 11, 13 (1989). Testimonio (Testimonial Narrative).
- 85 MARIA BEVACQUA, RAPE ON THE PUBLIC AGENDA: FEMINISM AND THE POLITICS OF SEXUAL ASSAULT, 46-47 (2000).
- 86 ראו Salter, לעיל ה"ש 83, בעמ' 237.
- 87 Lena Wanggren, Our Stories Matter: Storytelling and Social Justice in the Hollaback! Movement, 28 GENDER & EDUC. 401, 407 (2016).
- 88 Bianca Fileborn, Online Activism and Street Harassment: Digital Justice or Shouting into the Ether, 2 GRIFFITH J.L. & HUM. DIGNITY 32, 47-48 (2014).

המקוון.⁸⁹ במחקרים שנעשו טרם קמפיין #MeToo גרסו חוקרות פמיניסטיות כי הרשתות החברתיות תורמות רובד חדש ואפקטיבי להתמודדות עם תרבות האונס ולעיצוב מחדש של עקרונות וערכים חברתיים בנוגע לעברות מין; בכך הן הניחו יסוד ל"תרבות הזעקה" במקום שתיקה.⁹⁰ נוסף על כך, המרשתת מספקת טכנולוגיה עוצמתית לחשיפת התנהגות פוגענית של אחרים ולנקמה באמצעות ביוש הפוגעים.⁹¹

מנגד נשמעו טענות שהמדיה החברתית מדירה נשים שאין להן גישה או ידע טכנולוגי המאפשרים להן להתחבר לעולם המקוון.⁹² כמו כן, השיח המקוון משחזר לעתים את האשמת הקורבן ומעתיק תפיסות המשקפות את תרבות האונס – בעיקר בדמות תגובות פוגעניות, מאשימות ומעליבות שמופנות לנפגעות שבחרו לחשוף את סיפורן ברשת כמו גם פרסום תמונות בעלות אופי מיני פוגעני בלא הסכמת הנפגעות.⁹³ עוד נטען כי השיח הציבורי הנגדי – בדבר זכויות חשודים ונאשמים בעברות מין להליך הוגן – משתיק נפגעות ופוגע ביכולתן של קמפיין #MeToo לעורר מודעות חברתית לאלימות מינית.⁹⁴ נציין כי בעת שמאמר זה נכתב, הכתיבה האקדמית על השלכותיו של קמפיין #MeToo עדיין בראשיתה. ייתכן כי בעתיד – בין היתר בעקבות קמפיין #לאהתלוננתי – תוצגנה מסקנות הפוכות באשר לתרומה של מיזמים אלה למאבק בתרבות האונס.

- 89 ראו למשל מאמר המייחס אפקטיביות נמוכה לאקטיביזם המקוון: Nolan L. Cabrera et al., *Activism or Slacktivism? The Potential and Pitfalls of Social Media in Contemporary Student Activism*, 10 J. DIVERSITY HIGH. EDUC. 400, 403 (2016).
- 90 Sophie Sills et al., *Rape Culture and Social Media: Young Critics and a Feminist Counterpublic*, 16 FEM. MEDIA STUD. 935 (2016); Carrie A. Rentschler, *Rape Culture and the Feminist Politics of Social Media*, 7 GIRLHOOD STUD. 65, 76-79 (2013); Ealasaid Munro, *Feminism: A Forth Wave?*, 4 POL. INSIGHT 22 (2013).
- 91 Anastasia Powell, *Seeking Rape Justice: Formal and Informal Responses to Sexual Violence Through Technosocial Counter-Publics*, 19 THEOR. CRIMINOL. 571, 582-585 (2015).
- 92 Julia Schuster, *Invisible Feminist? Social Media and Young Women's Political Participation*, 65 POL. SCI. 8, 23-24 (2013).
- 93 ראו למשל Alexa Dodge, *Digitizing Rape Culture: Online Sexual Violence and the Power of the Digital Photograph*, 12 CRIME, MEDIA, CULTURE 65, 65-82 (2016); Jordan Fairbairn, *Rape Threats and Revenge Porn: Defining Sexual Violence in the Digital Age*, הדר דנציג־רוזנברג, *in* eGIRLS, eCITIZENS 229 (Jane Baiely and Valerie Steeves eds., 2015) ורוני רוזנברג "פורנוגרפיית נקם כהטרדה מינית" חוקים ט 265 (2017); הדר דנציג־רוזנברג וענת פלג "Naming, Blaming, Shaming: עמדותיהן של נפגעות עבירות מין שנחשפו בפייסבוק כלפי ביוש התוקפים" (טרם פורסם).
- 94 Alison Gash & Ryan Harding, *#MeToo? Legal Discourse and Everyday Responses to Sexual Violence*, 7 LAWS 21, 41 (2018).

ד. תיאור המחקר

למיטב ידיעתנו, המחקר הנוכחי הוא הראשון להציב זה מול זה את החוויות הסובייקטיביות של הנפגעות במגען עם מערכת המשפט בישראל ואת השלכות השתתפותן בשיח המקוון על רווחתן ועל יכולתן לעבד את הפגיעה המינית שחוו. נכון לעת כתיבתו, מחקרנו הוא גם הראשון לתעד את האופן הרגשי שבו נתפס קמפיין #MeToo בקרב הנפגעות שפעלו ברשתות החברתיות בטרם פרץ. אופיין הרגשי של שאלות המחקר הנחה את הבחירה במחקר ממוקד-משתתפים המבוסס על מתודולוגיה איכותנית-קונסטרוקטיביסטית.⁹⁵ שיטת מחקר זו מתאפיינת ביחס כולי (הוליסטי) למורכבות של התופעה הנחקרת באמצעות ניתוח ההבניה הייחודית של עולם המשתתפות שחוו תופעה זו במקור והמשמעות שהן מייחסות לה.⁹⁶ כלי המחקר שבו השתמשנו הוא ראיונות-עומק מובנים-למחצה שערכנו בין השנים 2016-2018 עם עשרים נפגעי ונפגעות עברות מין שבחרו לחשוף בפייסבוק את סיפור הפגיעה המינית שעברו. שיטת מחקר זו מיטיבה לספק מידע ראשוני מובהק מהמשתתפות עצמן ומתמקדת בתיאורים עשירים (thick description) של החוויה ובחשיפת המשמעות הסובייקטיבית שאפשר להקנות לה.⁹⁷

אוכלוסיית המחקר כללה 17 נשים ושלושה גברים, נפגעי עברות מין בדרגות חומרה שונות זו מזו. גיל המשתתפים נע בין 18 ל-49 שנה. מנעד עברות המין הוא רחב: ששה מהמשתתפים דיווחו כי נאנסו כקטינים (בילדותם או בתקופת הנעורים); שמונה נשים דיווחו כי נאנסו כבגירות (שלוש מתוכן היו קורבנות לסם אונס); שלוש נפגעות דיווחו כי חוו מעשים מגונים; שלוש נשים דיווחו כי חוו הטרדות מיניות במקומות העבודה ובמרחב הציבורי. 12 מהנפגעות שהשתתפו בראיונות העומק בחרו לפנות להליך פלילי ושמונה נמנעו מפנייה לרשויות האכיפה מסיבות כגון בושה, חשש מהתוקף ואי-אמון במערכת המשפט. התוקפים של שמונה נפגעות שפנו להליך הפלילי הורשעו בבית המשפט. הזמן שחלף מביצוע הפגיעה ועד הבחירה להיחשף בפייסבוק נע בין שלוש ל-14 שנים. כל המראיינות חתמו על טופס הסכמה מדעת לפני הריאיון, ובסופו נשאלו כיצד הן חשות ואם יש להן הערות לגבי ניסוח השאלות. שמות הנפגעות שוננו ופרטיהן המזהים טושטשו כדי לשמור בהקפדה על פרטיותן. המחקר קיבל את אישור ועדת האתיקה של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

95 ראו אשר שקדי המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני – הלכה למעשה 15-11 (2011).

96 ראו אשר שקדי מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום 29-30 (2003).

97 ראיונות עומק מובנים-למחצה הם ראיונות שנערכים סביב שאלות שהמראיינת מכינה מראש כחלק מ"מדריך ריאיון". השאלות הן בסיס לריאיון אך המראיינת חופשיה לסטות מהן תוך כדי הריאיון, בהתאם לדינמיקה ולהתפתחות שלו, ולאפשר למראיינת להרחיב כראות עיניה או להעלות נושאים נוספים שאינם נובעים במישרין מהשאלות שבמדריך הריאיון. על הייחודיות של ריאיון עומק ועל יתרונותיו ראו IRVING E. SEIDMAN, INTERVIEWING AS QUALITATIVE RESEARCH: A GUIDE FOR RESEARCHERS IN EDUCATION AND THE SOCIAL SCIENCE (1991); STEINAR KVALE, INTERVIEWS: AN INTRODUCTION TO QUALITATIVE RESEARCH INTERVIEWING (1996).

המרואיינות גויסו בשתי דרכים. צוות המחקר יצר קשר עם 13 נפגעות שהיו פעילות בקבוצות פייסבוק שעסקו בפגיעות מיניות והסכימו לקחת חלק בראיונות-עומק בנושא. שבע משתתפות נוספות הביעו רצון להתראיין בנושא, במענה לשאלה שהופיעה בשאלון כמותני שהפצנו בפייסבוק במסגרת איסוף ממצאים בנוגע לשאלת מחקר נוספת, שאינה עומדת במוקד מאמר זה אך קשורה לנושא הכללי שעניינו פעילות של נפגעות תקיפה מינית ברשתות החברתיות.⁹⁸ ראיונות העומק הראשוניים נערכו בין החודשים מרץ 2016 לספטמבר 2017 והתבססו על שאלון ומדריך-ראיון שחיברנו לצורך המחקר. כל ראיון נמשך בממוצע כשעה וחצי ונערך במקום שבו בחרה כל אחת מהנפגעות להיפגש (לרוב בביתהן או במקומות ציבוריים כמו בתי קפה). בחודש נובמבר 2018, כחודשיים לאחר סיום עריכת הראיונות, פרץ בישראל קמפיין #MeToo שהרחיב את השיח הציבורי על פגיעות מיניות. בעקבות קמפיין זה ערכנו ראיונות השלמה טלפוניים בני כחצי שעה כל אחד בממוצע עם 17 ממשתתפי ומשתתפות המחקר בחודשים יולי עד ספטמבר 2018.⁹⁹ התכלית של ראיונות ההשלמה הייתה לחשוף את האופן שבו הנפגעות תופסות את השלכות קמפיין #MeToo על תהליך עיבוד הטראומה שחוו במסגרת החשיפה בפייסבוק, ולהבין אם – ובאיזה אופן – השתנו תפיסותיהן בעקבות קמפיין זה. מתודולוגיה זו של ראיונות חוזרים מוכרת ממחקרי אורך איכותניים (Longitudinal qualitative research) ונעשה בה שימוש לצורך הבנת תהליכים המתרחשים לאורך זמן בהקשרים חברתיים ותרבותיים ושל השלכותיהם על הפרט.¹⁰⁰ בהתאם למסורת הפנומנולוגית, וכדי לחשוף את מלוא הרשמים הסובייקטיביים של משתתפי המחקר, נמנענו בשני סבבי הראיונות מהשערות מוקדמות בנוגע לעמדותיהן ואפשרנו להן לספר על אודות התכנים המשמעותיים עבורן באופן סובייקטיבי.¹⁰¹

98 בחודשים יוני-אוגוסט 2016 הפצנו שאלון כמותני בקרב נפגעות עברות מין הפעילות בפייסבוק, ובו שאלות באשר לנתונים של מאפייני הפגיעה ושל הנפגעת. ביקשנו מהנפגעות לדרג את החשיבות הסובייקטיבית של צרכים אפשריים שיש להן כנפגעות, ולהעריך את היכולת של מערכת המשפט הפלילי בהשוואה לפייסבוק לתת מענה לצרכים הללו. ממצאי מחקר זה טרם פורסמו. בסוף השאלון הזמנו נפגעות המעוניינות בכך לקחת חלק גם בראיון עומק. מאחר שבין הנפגעות שאליהן פנינו ישירות בעקבות פעילותן בפייסבוק היו מעטות שחוו הליך פלילי, נעזרנו בשאלון הכמותני ככלי להגיע לנפגעות שחוו הליך פלילי והביעו נכונות להיפגש עם צוות המחקר. מעבר לפרמטר של השתתפות בהליך פלילי לא מיינו את יתר תשובותיהן לשאלון כדי לבחור בהן כמרואיינות. בפועל, התקיימו רק שבעה ראיונות בעקבות המענה לשאלון הכמותני. נפגעות נוספות שהביעו בשאלון נכונות להתראיין חזרו בהן מהסכמתן וחלקן כלל לא השיבו לפנייה אליהן כשצוות המחקר ניסה ליצור קשר כדי לתאם ראיון.

99 שלוש מרואיינות סירבו להתראיין פעם נוספת מטעמים אישיים.
100 להרחבה על מתודולוגיית המחקר האיכותני המתמשך ראו Rachel Thomson, *The Qualitative Longitudinal Case History: Practical, Methodological and Ethical Reflections*, 6 Soc. Pol'y & Soc'y 571, 572 (2007).

101 המחקר הפנומנולוגי מניח כי החוויה האנושית נבנית מתוך יכולתו הפנימית של האדם לכונן משמעות מורכבת ודינמית למציאות שחוהה. לעקרונות העומדים ביסוד המחקר הפנומנולוגי ראו למשל Max van Manen, *From Meaning to Method*, 7 Qual. Health Res. 345 (1997);

השאלות שהופנו למשתתפות עסקו בתחושותיהן בעקבות מגען עם מערכת המשפט ובתחושותיהן לאחר חשיפת הפגיעה ברשתות החברתיות. כל הראיונות הוקלטו ותומללו במדויק.¹⁰² לצורך ניתוח הנתונים, קראנו את הראיונות במלואם ודנו במשמעויות שעלו ממגוון הנרטיבים שהופיעו בהם. בשלב השני ערכנו ניתוח תמטי, כולל חילוץ תמות שעלו בראיונות העומק השונים וארגון בקטגוריות נושאות המסייעות בהבנת המשמעות של ממצאי המחקר. במהלך ניתוח הראיונות וכתיבת המאמר הקפדנו על סטנדרטים מדעיים (תיקוף ומהימנות). כמקובל בגישה האיכותנית, מהימנות המחקר מתבססת בין היתר על תיעודו, ולשם כך השתמשנו בתיאור עשיר של הנתונים ובציטוטים ישירים כפי שהובאו במקור מפי המשתתפות. אלה מתלווים לפרשנות ומאפשרים להעריך את ממצאי המחקר.¹⁰³

ה. ממצאים: חוויית הנפגעות במשפט הפלילי

1. חוויות רגשיות שליליות מהמפגש עם סוכני מערכת המשפט

מתוך ההיגדים של מרבית המתלוננות שבחרו לרווח לרשויות על פגיעתן עלתה הטענה המוכרת בספרות – שהניסיון של המשפט לתת מזור לטראומה התהפך על פיו והמשפט עצמו נהפך למכניזם של טראומה.¹⁰⁴ כך, במקום להכיל את השבר ולהביאו לתיקון, נמצא ההליך המשפטי משחזר ומחמיר את תסמיני הטראומה שאירעו עקב הפגיעה המינית.¹⁰⁵ ג'קי, אשת טיפול בת 28, שהותקפה מינית בידי רב מטפל בקהילה החרדית והתלוננה במשטרה, תיארה את שברון הלב שחשה במגעה עם מערכת המשפט הנתפסת בעיניה כעוינת, כאטומה, כשיפוטית, וכחסרת הבנה וחמלה לקשייה הנפשיים כשורדת: "שמעתי את ההסתייגויות לפעמים ממני, ומהסיפור. אין איזו מודעות לזה שהבן אדם עכשיו בתוך בעירה פנימית [...] מה זה הדיבור המנותק הזה? [...] זה קצת פרדוקס, כי זה כאילו משטרה צריכה לחקור את זה במקצועיות, וחושבים שהאמפתיה סותרת את הדברים". בחלק זה של פרק הממצאים יוצגו טענות של הנפגעות בדבר הצפת מגוון מתסמיני הטראומה המינית בשלבים שונים של ההליך הפלילי, וזאת לפי התמות הבאות, כפי שעלו מתשובותיהן: בוש ואשמה, אובדן שליטה, חרדה ופחד, תסכול, כעס, אכזבה וייאוש.

Donald E. Polkinghorne, *Phenomenological Research Methods*, in *EXISTENTIAL-PHENOMENOLOGICAL PERSPECTIVES IN PSYCHOLOGY* 41 (1989)

102 הראיונות המלאים, לרבות ההקלטות והתמלולים, שמורים אצל עורכות המחקר.

103 ראו (CLIFFORD GEERTZ, *THE INTERPRETATION OF CULTURES* (1973).

104 נפגעות תיארו את המשפט עצמו כחוויה מתסכלת, מביכה ומערערת רגשית, ראו (Campbell, לעיל ה"ש 50, בעמ' 704-705).

105 להרחבה על תסמיני הטראומה הנלווים לפגיעה מינית ראו (Dancig-Rosenberg, לעיל ה"ש 50, בעמ' 155-164; Judith Lewis Herman, *Complex PTSD: A Syndrome in Survivors*; 164-155; of *Prolong and Repeated Trauma*, 5 J. TRAUMA STRESS 377 (1992) שרונה שוורצברג ואלי זומר "חשיפת הסוד: גורמים מעודדים ומעכבים את גילוי סוד הפגיעה בקרב קורבנות התעללות מינית בילדות" הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות 82, 91-93 (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות, 2004).

(א) בושה ואשמה

המרואיינות שהשתתפו בראיונות העומק כאבו באורח פיזי ונפשי את אטימותם של חוקרי המשטרה, התובעים בפרקליטות והסנגורים בחקירות הנגדיות בבית המשפט לקושי שבדיווח על פגיעות מיניות. הן טענו כי התנהלות זו של סוכני המשפט גרמה להן תחושת בושה שהתבטאה ברצון להסתרה ולהסתרות, כמו גם להפנמת תחושות של אשם עקב האשמות שספגו מאנשי המקצוע. אמנדה סיפרה על החוויה של הגשת תלונה במשטרה, שם הרגישה האשמה וזלזול מצד החוקרת:

חיכיתי שם הרבה זמן, והייתה שם קצינת חקירות כשנכנסתי. היא עושה לי: 'מהר, אין לי זמן'. ועכשיו, לא היה תור, כאילו היה משהו אחד לפניי [...] היא שאלה אותי איפה האונס היה. 'בבית שלו'. למה הלכת אליו? [...] חזרת אליו אחר כך? 'כן, ונאנסתי עוד פעם'. אז זאת אשמתך, מה את חוזרת לשם? זו הייתה התגובה [...] יצאתי פגועה, הרגשתי שבאמת אין לי סיכוי, שזהו, שאולי זה לא היה אונס, אולי אני סתם [...] אני צריכה להפסיק.

גם מימי חשה שהחוקרים לא האמינו לתלונתה והאשימו אותה בפגיעה: "כל המערכת שם לא נותנת כך אמון [...] הסכמתי אפילו להיות במכונת אמת, הכול הסכמתי, רק תאמינו לי. הייתי במקום מאור מסכן, לא חיזקו אותי, הראו לי כמה שאני חלשה [...] הם אומרים במשטרה שאת אשמה. היא אמרה לי את זה. זה משפטים שנכנסים לך בראש".

אלן תיארה את תחושות חוסר האמון והאשמת הקורבן שחוותה גם במפגש עם הפרקליטות שטיפלו בעניינה: "למרות שהן אמרו לי מההתחלה שהן מאמינות לי, עדיין זה הרגיש שהן מטילות בי ספק [...] היה לי נורא שם, פשוט נורא [...] הרגשתי שהן עובדות עליי ומשחקות הצגה, הרגשתי חוסר כנות טוטאלית, שהן כאילו מנסות להפגין רגישות אבל זה משחק. לא הרגשתי שזה אמיתי".

דורותי, שהגיעה בכוחותיה האחרונים לתחנת המשטרה מיד לאחר שנאנסה, הצביעה על חוסר ההתחשבות בעומק הבושה הפיזית שחשה כשנאלצה לעבור בדיקה רפואית פולשנית, לצרכים פורנזיים, בבית החולים:

ישבתי שם רוב הזמן ערומה ולקחו לי את החזייה כי זו הייתה ראייה [...] הייתי צריכה אחר כך לחזור הביתה בלי חזייה שזה לא נעים [...] וממש הכאיבו לי ברמה [...] נגעו בי בכל מקום ובאו נגיד מלא מתמחים וראו אותי ערומה וגם צילמו תמונות שלי, של איבר המין ופשוט הראו לי אותם, למרות שלא רציתי לראות את זה.

ג'קי ואלן טענו כי השאלות הפולשניות והאינטימיות של החוקרים כפו עליהן התערטלות נפשית שהציפה את הבושה והאשמה העצמית שחשו במהלך הפגיעה עצמה. כפי שתיארה ג'קי: "את מרגישה שמישהו מפשיט אותך, זה כל כך קשה [...] כשישבתי מול החוקרת עדיין הוצפתי בכל הבושה הזאת ובכל האשמה הזאת ואיך, מה את מטומטמת? איך זה קרה לך? ולשבת מולה זה מקלף, כאילו מישהו חורך לך את העור".

אלן הוסיפה:

התעכבות כזאת על דברים שנורא קשה לדבר עליהם גם וכמובן שכל ההליך הזה מאוד גרפי וזה קשה, אלה שאלות כמו באיזו תנוחה זה היה, איך הוא הזיז אותך מפה לשם אם היית על סם אונס, איך הוא הזיז אותך פיזית, גרר אותך? מלא שאלות טכניות, מלא דברים קטנים וזה שבר אותי.

גם לרוי, שנאנסה בגיל 12 ונחקרה על ידי חוקרת ילדים, הוצגו שאלות פולשניות שלא תאמו את גילה הצעיר: "היא שאלה אותי נגיד אם הייתי רטובה, כל מיני שאלות שלא הבנתי". חנה ואמנדה ציינו כי השאלות המביישות והגרפיות הנשאלות בחקירה במשטרה ובמפגש עם הפרקליטות מחזירות לתודעה את תמונת האונס שהנפגעות מתאמצות לשכוח. כך, מעבר לביוש, השאלות משחזרות את ההלם והאימה ומעמיקות את הקושי של הנפגעת להתנסח מילולית ברצף הגיוני: "אחרי זה היה לי הרבה פעמים את הצילומים של זה בראש, אבל להגיד את זה במילים" (חנה); "נשאלתי בחקירה: איך הוא גמר, תתארי לנו [...] למה הייתי צריכה לדמיין את זה? [...] וגם ככה יש את הפלאשבקים שהם רק הולכים ומתעצמים" (אמנדה).

(ב) אובדן שליטה, חרדה ופחד

הנפגעות מתחו קו מחבר בין היעדר היכרות עם ההליך הפלילי לבין תחושת חוסר האונים, תחושת הנחיתות מול אנשי המקצוע במערכת המשפט, ושחזור תחושות אובדן שליטה וחרדה שחשו במהלך הפגיעה המינית. כך חוותה ג'קי את מעמד מסירת התלונה במשטרה: "הרגשתי כמו בובה על חוטים שלאן שרוצים שאני אלך, אני הולכת, כאילו מובילים אותך לכל מקום וגם ככה איברתי את השליטה על הגוף שלי ולקחו ממני את הגוף שלי אז בואו עוד יותר תשלטו בי". קלרה ואלן, שנאנסו תחת השפעה של סם אונס, קבלו על כך שבשל היעדר מידע על זכויותיהן בחוק הצליחו החוקרים להפקיע מהן באורח מניפולטיבי את השליטה על פרטיותן והוציאו מהן כתב ויתור שאפשר חרירה להתכתביותיהן הפרטיות בזירה המקוונת. מרואיינות נוספות טענו כי בניגוד לחוק זכויות נפגעי-עבירה, התשס"א-2001,¹⁰⁶ הפרקליטות לא ערכנה אותן באורח שוטף בדבר ההתפתחויות בהליכים הפליליים שנערכו לתוקפם. רוז חשה "שקופה", חסרת ערך וחשיבות, לפני מקבלי ההחלטות שהשלכותיהן נוגעות ברווחתה הרגשית והפיזית. חוסר השליטה שחוותה בהליך גרר תחושות פחד וחרדה: "לא ממש ידעתי מתי יש דיונים, לא ממש דאגו לומר לי וגם חלק מהם הרחיקו אותי [...] כשהוא השתחרר מהמעצר, הפרקליטה לא טרחה לומר לי את זה [...] אני לא רוצה להיות שקופה. שיראו אותי ושלא יחזירו אותו (התוקף) לשכונה שלי בלי לעדכן אותי". גם לילי נפגעה מהתובעת במשפט שלא זימנה אותה, חרף בקשתה, לעדות התוקף: "מה שהיה הכי חשוב לי – זה להיות נוכחת בעדות שלו, כשהוא מעיד נגדי, מה הוא אומר עליי".

עוד טענו הנפגעות כי חוויית אובדן השליטה התחזקה במיוחד בעימות שערכה המשטרה בין התוקף לנפגעת. העימות משחזר את הקרבה הפיזית לתוקף ומחיה את חווית החרדה והפחד המשותף, כפי שתיארה לילי: "חדר קטנטן והוא עם כיסא מולי [...] זה מלחיץ [...] וזה מרתיע את הנפגעת [...] זו השפלה"; "נכנסתי להתקף חרדה [...] פשוט סגרתי את העיניים והתחלתי להתפרע. ואז הוא אמר: נראה לך שאנסתי אותה? אני לא אהרוס את החיים שלי

106 ראו חוק זכויות נפגעי עבירה, לעיל ה"ש 52.

בשביל אחת כזאת" (דורותי). אלן טענה כי הסנגורית הנחתה את התוקף כיצד לערער את יציבותה הרגשית במהלך העימות ולהיראות קר רוח ואמין ליד החוקרים:

כנראה שעורכת־הדין שלו אמרה לו: 'תסתכל למתלוננת בעיניים כי זה מראה שאתה בטוח בעצמך ואתה דובר אמת' אז הוא פשוט נעץ בי עיניים כמו נץ משחר לטרף [...] לאן שלא הזזתי את הראש, מה שלא עשיתי – הוא היה עם העיניים נעוצות בתוך העיניים שלי, זה היה מאוד מפחיד ומאוד מאיים.

גם רומי תיארה כיצד סנגורים מנוסים מנצלים לרעה את היכולת לשחזר את תסמיני הטראומה של הנפגעת באמצעות שאלות פולשניות, כדי להביא אותה לכדי אלם ופחד ולפגוע במהימנותה בעיני השופטים:

מה הסנגור עושה? הוא משתמש בכלים של השתקה שהשתמש בהם הפוגע, בשביל לשבש את העדות שלי. את מבינה? זה מפריע לחקר האמת [...] שהפוגע שלי היה מרים יד, אצבע כלפי מעלה ופותח עיניים וזה ייבש אותי כל החיים, כשהסנגור עומד ומרים עליי קול ומרים את היד ועושה את זה, אני מבחינתי מאובנת.

מהיגדי המרואיינות עולה כי תחושות האיום, אזלת היד ואובדן השליטה והאחיזה במציאות המוכרת מלפני הפגיעה, החמירו עוד יותר כתוצאה מהפערים בין חוויותיהן בהליך הפלילי לבין צורכיהן הרגשיים בעקבות הפגיעה.

(ג) תסכול וכעס

תסכול נוצר עקב אי־התגשמות רצון או צורך; כעס הוא תרעומת ותוקפנות שנועדה לשקף את ה"אני" הפוגע.¹⁰⁷ יש קשר ברור בין תסכול לכעס: התסכול עלול להיחווה כפגיעה המשקפת אי־צדק. המחויבות לצדק ולהגינות הן חלק מזהות האדם ומגדירה עבורו עולם הוגן שאפשר לחיות בו. כאשר העולם נחווה כלא צודק, הדבר מהווה התקפה על זהות האדם, והתקפה זו עלולה לעורר כעס ותרעומת המובילים לרחף לפעול כדי לשנות את המצב.¹⁰⁸ המרואיינות הצביעו על הרבדים השונים היוצרים בנפגעת תסכול וכעס על מערכת המשפט ונובעים מסיבות רבות כגון ניסיון המערכת להתאים את נרטיב הפגיעה לנרטיבים סטנדרטיים הנתפסים כמהימנים ולתפיסות עולם ארכאיות המונעות את הכלת המורכבות של הפגיעה המינית, כמו גם קהות רגשית של סוכני המשפט.

107 לזרוס ולזרוס, לעיל ה"ש 17, בעמ' 34-35. כעס מוגדר כרגש המאופיין במתח ועוינות העולים כתוצאה מתסכול או כתוצאה מפגיעה אמתית או מדומיינת על ידי אחר. להגדרת הכעס ראו Anger, AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION DICTIONARY OF PSYCHOLOGY; Dirk Lindebaum & Sandra Fielden, 'It's Good to Be Angry': Enacting Anger in Construction Project Management to Achieve Perceived Leader Effectiveness, 64 HUM. RELAT. 437, 438 (2011).

108 כעס קשור לתחושה של מוכנות לפעולה שתשנה את המצב השלילי. ראו Edward P. Lemay et al., *Experiences and Interpersonal Consequences of Hurt Feelings and Anger*, 103 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 982, 984 (2012).

הנפגעות חוו על בשרן את הערפת ה"קורבן האידיאלי"¹⁰⁹ – זו שלא הייתה לה היכרות קודמת עם הפוגע ולפיכך מקבלת לגיטימציה חברתית ומשפטית גבוהה ומוצגת כפגיעה, כחסרת ישע, כתמימה וכראויה לחמלה. דורותי, שעבדה בפאב, תיארה כיצד ברגע שסיפרה במשטרה על מקום עבודתה – "פתאום החוקרת נהייתה שיפוטית והתחילה לומר לי משפטים כמו: היית צריכה לצפות שזה יקרה, הבאת את זה על עצמך, את צריכה להתבייש, אם ההורים שלך היו יודעים מאיפה מגיע הכסף, הם לא היו משתמשים בו". דיוויד, שהתלונן על פגיעה מינית של מטפלת שניצלה אותו, סיפר: "החוקר שקיבל את התלונה, לא הבין מה זה הסיפור הזה בכלל [...] היה מבוהל [...] מה אתה מתלונן? אתם שני מבוגרים, שיחקתם לכם משחקי סאדו מאזו, מה אתה רוצה מהחיים שלנו? אמרתי: לא, אני מטופל!". בשני המקרים חשו הנפגעים כיצד סוכני המערכת אינם מסוגלים להכיל את מורכבות הפגיעה שלא נפלה לקטגוריות הטיפוסיות כפי שדימו אותן סוכני המערכת. הנפגעות נותרו מתוסכלות שכן חוו את התגובות הללו כביטויים של אי-צדק.

המרוויאות גם טענו כי הפרקטיקות לחיפוש ראיות לתיקוף המשפטי של טענותיהן נחוו על ידן כתוקפניות וכמעוררות תסכול וכעס. לדבריהן, חוקרי המשטרה מגלים אטימות לקשיי הזיכרון של נפגעות – קשיים המונעים את שחזור התקיפה שחוו לפרטי-פרטים.¹¹⁰ אליסון, שנפגעה ממעשה מגונה על ידי נוסע באוטובוס, סיפרה: "השאלות הקשות באמת היו לתחם לה מקום וזמן ברמת דקה וקילומטר, כי לא זכרתי במדויק באיזו תחנת אוטובוס ירדתי, וזה מאוד קשה [...] כי ככל שהחוויה יותר טראומטית את יותר בבלאק אאוט". מישל, שניסתה לשים קץ לחייה בגיל 14, התלוננה במשטרה על אונס בילדותה המוקדמת. מישל תיארה את תחושת התסכול שחוותה במגעה מול סוכני המערכת: "אינ לי סיבה לזכור מגיל 6 את פנים הבית שזה קרה. זה היה אחד השכנים שלי שעשה לנו בייביסיטר. הם לא עשו שום דבר [...] ניסיתי עוד פעם, ועוד פעם סגרו את התיק בטענה שלא מצליחים לחבר בין הפשע לבין הבן-אדם וזה נורא תסכל אותי".

נפגעות אחרות הביעו תסכול שתורגם לכעס על כך שהמשטרה והתביעה נוטות לסגור תיקי חקירה שנפתחו בשל תלונות על תקיפה מינית בהשפעת סם האונס שהשימוש בו קשה להוכחה. לדעת לילי, מערכת המשפט בכללותה מבכרת שיקולי יעילות וחיסכון על פני עשיית צדק לנפגעות: "המערכת הזאת לא מתפקדת, היא בלחץ אטומי. תיקים על גבי תיקים ובואו נסגור, מהר, מהר, וזה החיים של אנשים! כזאת קלות ראש". דורותי, שהנאשם באינסוף הורשע ונשלח לכלא, חשה תסכול מהתנהלותו של הרכב השופטים שהיו לדבריה אדישים לתכסוסים ("מניפולציות") של האנס ולסכנה הנשקפת ממנו לציבור:

109 המונח "קורבן אידיאלי" מתייחס לתיאור מאפייני אבי-הטיפוס של הנפגעת שנתפסת בקרב הציבור ובמערכת המשפט כעונה על הסטראוטיפים של 'איך שצריכה נפגעת קלאסית להיות'. הקורבן האידיאלי זוכה לגיטימציה ונתפסת כראויה להגנה, לעומת נפגעות שמנפצות את סטריאוטיפ הקורבן האידיאלי, ולפיכך זוכות לפקפוק, האשמה, היעדר תמיכה וחוסר אמון. ראו Nils Christie, *The Ideal victim, From crime Policy to victim policy*, REORIENTING THE JUSTICE SYSTEM 17 (Ezzat Fattah ed., 1986).

110 לקשר בין קשיי זיכרון לטראומה מינית ראו אלי זומר "להיות או לא להיות: טראומות ילדות והפרעות ניתוק" הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות 164, 175 (צביה זליגמן וזהבה סלומון עורכות, 2004).

הם כל כך מיושנים וכל כך מנותקים מהחברה. נראה לי שופטים משאירים אותם מבודדים [...] זה מה שאני חושבת, נראה לי שופטים לא פה, הם לא מודעים [...] הנאשם כן הועמד הרבה פעמים לדין. הוא עוד בא לשופט ואומר לו: 'לא, אני לא יכול בתאריך הזה, יש לי דיון אחר בבית־משפט'. כמה דפוק אתה צריך להיות כדי להבין שאם הבן אדם הזה נמצא כל הזמן בבתי־משפט, אולי הוא צריך מתישהו לשים אותו במקום סגור כדי שהוא לא יחזור לבתי־משפט. אז באמת זה גרם לי פשוט להבין איך המערכת מתנהלת [...] מזעזע, איכרתי לגמרי את האמון בהם.

(ד) אכזבה וייאוש

ארבע מהמרווינות שפנו למערכת המשפט בניסיון להביא לענישת הפוגעים בהן תיארו תחושת אכזבה קורעת לב, שהסלימה לכדי ייאוש וחידלון, בעקבות סגירת תיקי החקירה בעניינן במטרה ובפרקליטות. אכזבה היא תחושה של מפח נפש, צער או עצב שנגרמים בעקבות פער בין ציפיות מוקדמות בנוגע להתרחשות מסוימת לבין מה שהתרחש בפועל.¹¹¹ אכזבה קשה עלולה להוביל לייאוש – אוכדן תקווה ותחושת כישלון בעניין החשוב לאדם.¹¹² מימי, נפגעת אונס, סיפרה: "כששמעתי שהתיק נסגר במטרה, הבנתי שחייתי עד עכשיו כבועה שהצדק תמיד נמצא [...] אבל לא [...] נותנים לרע לנצח ולכי תמורדי עם זה". גם קלרה תיארה את הייאוש שחוותה בעקבות ההחלטה לסגור את התיק בעניינה:

כשישבתי אצלן, בפרקליטות, קודם כל בכיתי המון, שזה לא דבר שאני נוהגת לעשות מול אנשים זרים, והחלטתי שאני מתאברת. פשוט ככה [...] נגמרו החיים שלי [...] אני הרגשתי שתקעו לי סכין בגב [...] שילמתי מחיר נורא כבד כי החיים שלי נעצרו והפסקתי לעבוד ברגע שהדבר הזה התפוצץ. הזוגיות שלי לא ברור מה קרה איתה בעקבות זה, זה פשוט דפק לי כל תחום בחיים, הפכתי להיות כלי, פשוט כלי למען המטרה, זהו, חוץ מזה לא היה לי שום דבר אחר.

לילי, שהתוקף הואשם באינוסה זוכה מחמת הספק בתום ההליך המשפטי, חשה שהשופטים – מקור תקוותה לצדק – בגדו בה, רוקנו את המשמעות שהמאבק להשגת צדק נתן לחייה והתנערו מאחריותם לגורלה: "הרגשתי ריקנות, הרגשתי כאילו שהלכתי למלחמה [...] נתתי פייט מטורף ונפצעתי כל כך קשה והמשכתי להילחם ואני חוזרת מהמלחמה מדממת ופגועה, ובאים אלי ואומרים לי: המלחמה הזאת נעשתה לחינם, הייתה סתם".

2. חוויות רגשיות חיוביות מהמפגש עם סוכני מערכת המשפט

מבין 13 המרווינות שפנו למערכת המשפט מעטות העידו כי המפגש עם סוכני המערכת עורר בהן חוויות או רגשות חיוביים. כולן תיארו בהרחבה חוויות קשות ושליליות, ורק

111 ראו הגדרה של רגש האכזבה אצל Wilco W. van Dijk et al., *Blessed Are Those Who Expect Nothing: Lowering Expectations as a Way of Avoiding Disappointment*, 24 J. Econ. Psychol. 505, 506 (2003).

112 ראו Lyn Y. Abramson et al., *Hopelessness Depression: A Theory-Based Subtype of Depression*, 96 Psychol. Rev. 358, 360 (1989).

מיעוט זעום מהעדויות כלל אמירות יחידות המשקפות שביעות רצון או תחושות חיוביות. לנוכח ריבוי האמירות השליליות ומיעוט האמירות החיוביות, מצאנו לנכון להזכיר כאן את כל האמירות החיוביות שעלו.

ג'קי תיארה את החוויה הקשה של החקירה במשטרה, אך בצד זאת הביעה הוקרה ליחס האישי הנאות שזכתה לו מהחוקרת:

אולי זה שהחוקרת נתנה אפילו מקום וזמן להוציא את הדברים, כי אני הסתבכתי והשתבללתי ולא יכולתי להוציא כל מיני מילים [...] היא אפילו עשתה לי הפסקות ויצאה [...] היו שם כל מיני חוקרים אז קודם כל הם היו מאוד חמודים: רוצה לשתות ולאכול וכאלו היה משהו חברי שם.

חנה תיארה באהדה את הפרקליטה שטיפלה בתיק שלה: "היתה בסדר, היא באמת ליותרות אותי בצורה מאוד עדינה ונעימה". גם דיוויד ציין לטובה את היחס שקיבל בפרקליטות לעומת היחס שספג במשטרה: "בפרקליטות היחס היה הרבה יותר טוב למרות שאני ממש לא מסכים עם התוצאה הסופית, אבל הרגשתי שאני מדבר עם אנשים שמבינים על מה אני מדבר ומקבלים את מה שאני אומר. איכות הקשב הייתה שונה, יותר רגועה, יותר באמת מתעניינת".

רומי תיארה את עדותה בבית המשפט כחוויה מכוננת ומעצימה שהשפיעה עמוקות על עולמה הרגשי הפנימי ועל מהלך חייה. היא הדגישה את כוחו של בית המשפט לקבע את האשמת הפוגע, ותוך כך לתקף את טענותיה לפגיעה מינית על אף שמשפחתה המורחבת התכחשה לה וצידדה באנס:

העדות הזאת הייתה סוג של אבן דרך בחיים שלי. אני יכולה להגיד שאנשים ששמעו אותי אחרי העדות לא זיהו את הקול שלי. משהו השתנה בקול שלי מרוב שהעדות עשתה לי טוב. עשה לי טוב שאני הבאתי אותו לבית המשפט, אילצתי אותו לעמוד על דוכן הנאשמים בלי שהוא רוצה, והצבעתי עליו ואמרתי קבל עם ועדה מה הוא עשה לי [...] זה היה יותר חשוב לי מאשר שהוא יישב בכלא [...] אני סיפרתי על הפגיעה והמשפחה המורחבת לא עשתה כלום [...] זה המקום היחיד שעוד נתן לי תקווה שמישהו יפנה כלפיו אצבע מאשימה. תחשבי שאם הוא לוקח אחריות, המשפחה לא יכולה להתכחש. את יודעת מה זה? איזה דבר גדול זה?

3. המלצות לשיפור וטיוב של חוויית ההליך הפלילי ומאבק בתרבות האונס

במבט רטרוספקטיבי על מגוון חוויותיהן הרגשיות במגע עם מערכת המשפט, המרואיינות העלו שורת המלצות לטיוב ההליך הפלילי עבור נפגעות עברות מין. אמנדה, נפגעת סם אונס, תיארה את הציפייה לשינוי חברתי כולל ביחס כלפי נפגעות עברות מין והשתמשה באנלוגיה הבאה כדי להבהיר ציפייה זו: "הלומי קרב נתפסים כגיבורים, למה לא נפגעות עבירות מין?". היגר זה משקף את הציפייה לפיתוח יחס של כבוד, הבנה, רגישות, וחמלה במרחב הציבורי בכלל ובמוסדות המדינה בפרט למצב הנפשי הייחודי והשביר של הנפגעות. לשם השגת מטרות אלה, המרואיינות שפנו לאפיק הפלילי הציעו צעדי שינוי בשלושה

מישורים: הנגשת ההליך הפלילי לנפגעות ושינוי שיטות החקירה באופן שיכיל את מצוקתן, הקצאת משאבים למניעת עברות מין ומאבק ציבורי בתרבות האונס. אשר להנגשת ההליך הפלילי לנפגעות, אליסון וחנה המליצו ליצור מרחב ייחודי ונינוח שבו תיגבה העדות הראשונה של מתלוננות בעברות מין, במקום חדרי חקירות סטנדרטיים ומנוכרים. עוד המליצו המרואיינות כי העימות עם התוקף ייערך בחדר גדול שבו לא תיווצר קרבה פיזית בין הנפגעת לתוקף. חנה ומישל המליצו על מתן ליווי לנפגעת כבר מרגע הגשת התלונה, כדי לספק מידע שיפחית את תחושות החרדה, אובדן השליטה והבדידות, וכן על מינוי חוקרות נשים לניהול חקירות בתיקים הללו. הנפגעות הדגישו את הצורך במתן הכשרה מקצועית מעמיקה לסוכני המשפט – שוטרים, תובעים ושופטים – כדי שיימנעו משאלות שמציפות את תסמיני הטראומה ויוצרות תחושת אשמה אצל הנפגעות: "שיבינו מה עובר על נפגעות מבחינה רגשית, כמה בן אדם במצב שכיר [...] הבעיה שקורבן עבירה נתפס כנאשם, יש פה היפוך תפקידים" (דיוויד). נפגעות נוספות המליצו על פרקטיקה חדשה – הבעת תודה והוקרה לנפגעת – המבטאת הן הערכה והן תרומה לשינוי תדמיתה מקורבן לשורדת. לתחושת המרואיינות, מחווה זו תצמצם תחושות של האשמה עצמית, אובדן שליטה, נחיתות וכעס על מערכת המשפט. דורותי הדגימה שיח של רגישות וכבוד שיש להטמיע במשטרה: "להסביר ברגישות שיכול להיות שלא ייצא מזה כלום אבל את גיבורה שבאת, ורק בזכותך המשטרה מצליחה להעביר תיקים לפרקליטות, לפתח תחושת ערך". קלרה הוסיפה: "שיגידו במשטרה: 'אנחנו איתך ואנחנו ניתן להם את העונש שמגיע להם והם לא יעשו את זה לאחרות, ותודה ששיתפת אותנו'".

הנפגעות העלו גם הצעות ליצירת הרתעה ולמניעת עברות מין – הגברת השיטור והשימוש במצלמות במקומות מועדים לעברות מין; בדיקות משטרטיות בפאבים כדי למנוע שימוש בסמי אונס; ניטור וטיפול בנשים המגלות סימנים מחשידיים כי מצבן אינו מאפשר הפעלת שיקול דעת או הגנה עצמית. אליסון הציעה להגביר את הפעילות למניעת הטרדות מיניות באוטובוסים: "מדבקה באוטובוסים, שנשים ידעו שיש לחצן חרום והנהג יעצור את האוטובוס ויזמין משטרה". רעיון אחר שהעלתה הוא להקים קבוצות WhatsApp חירום, שאליהן תוכלנה נשים לפנות כשמפגשי היכרות עם גברים יוצאים משליטה.

אשר למאבק ציבורי בתרבות האונס, וכדי להפריך את המיתוסים החברתיים הנובעים מתרבות זו, הציעה שרון "לגייס גברים למלחמה בתקיפות מיניות ולא שהנושא יהיה רק פמיניסטי". אליסון הציעה ליזום קמפיין חברתי נגד שימוש בסמי אונס וכן "קמפיין משטרתי לעידוד תלונות. הקמפיין ייצר נורמליזציה של פנייה לרשויות, את לא חריגה. גשי ותלונני גם אם לא יצא כלום".

1. ממצאים: חוויית הנפגעות בפייסבוק

הרצון להפסיק את התנועה המעגלית החוזרת של הופעת תסמיני הטראומה המינית בשלבי ההליך הפלילי – תסמינים הכוללים את תחושות הבדידות, הכאב, היעדר השליטה, הכעס, ההאשמה עצמית והייאוש שתוארו בתת־הפרק הקודם – הניע את המרואיינות שפנו להליכים משפטיים לפעילות מקוונת. שבע המרואיינות שבחרו מלכתחילה שלא לפנות לרשויות אכיפת החוק נימקו את החלטתן בשלושה גורמים: תחושת בושה ואלם שפקדן אותן לאחר

התקיפה (וונדי, שרון, גיל וריק); חשש מהרס חיי התוקף שבנה לעצמו חיים חדשים (וונדי) וחוסר אמון במערכת המשפט (ג'יין, דונה ולרה). המרואיינות הדגישו כי אינן מתחרטות על החלטתן שלא לפנות לאפיק הפלילי בשל מה ששמעו על חוויותיהן של נפגעות שבאו כמגע עם המערכת. במילים אחרות, הגם שהן לא חוו במישרין את המגע עם המערכת, הן חוו אותו בעקיפין וחוויה זו עוררה בהן רגשות שליליים שהעמיקו את הימנעותן הראשונית מהגשת תלונה במשטרה. בשורות הבאות נתאר את החוויות החיוביות והשליליות שתיארו הנפגעות בעקבות בחירתן לחשוף את סיפור הפגיעה בפייסבוק.

1. חוויות רגשיות חיוביות בעקבות החשיפה בפייסבוק: מודל חמשת הממדים של עיבוד טראומה

המרואיינות שהשתתפו במחקר תיארו כיצד החשיפה של סיפור הפגיעה בפייסבוק והשתתפותן בשיח המקוון סייעו להן להתמודד עם הטראומה שהרסה את ביטחונן העצמי וערערה את תפיסת עולמן ואת תחושת מקומן בעולם. המשתתפות הצביעו, ככלל, על הלימה בין ציפיותיהן מעצם הפרסום המקוון לבין תחושתן לאחר הפרסום. על בסיס עדויות הנפגעות אפשר לסרטט מודל בן חמישה ממדים לעיבוד הטראומה המינית שחוו: הפגת הבושה והאשמה, קבלת תמיכה קהילתית שגררה תחושות הקלה, רכישת ידע שהובילה לתחושת ביטחון, החזרת השליטה והעצמה אישית וסיפוק כמעבר לתפקיד המנטורית התומכת בנפגעות אחרות בהתמודדות עם הטראומה. להלן נציג כל אחד מהם.

(א) הפגת הבושה והאשמה

המרואיינות טענו שההשתתפות בשיח המקוון סייעה להן להתמודד עם הפלישה לעצמי הפיזי והרגשי שחוו בעקבות הפגיעה. מישל, שנאנסה בילדותה, תיארה כיצד השתחררה לראשונה מהבושה, מהפחד ומהרצון להסתיר ולגונן על גופה לאחר שנחשפה בשיח המקוון כנפגעת: "נהגתי ללבוש בגדים רחבים, חשבתי שאם אני אלבש משהו צר, זה מושך אונס [...] מאז הכתיבה, כל שנה קניתי מידה אחת פחות [...] זה היה צעד ענקי בשבילי". ריק, תלמיד ישיבה לשעבר, נאנס על ידי חבריו לכיתה. הרב שאליו פנה פטר את תלונתו בלא כלום. ריק חווה את הפרסום בפייסבוק כהתעלות, כשחרור ממועקת האשמה העצמית שהטמיעה בו הסביבה:

בגלל שעברתי אונס והתנכלו אלי כהומוסקסואל, הפחיד אותי לשתף את מה שעברתי כי יאשימו אותי או יגידו שהבאתי את עצמי לשם [...] משהו בי מאוד רצה לצעוק את הצדק והדרך היחידה שראיתי את עצמי מצליח לעשות את זה היא להוציא את זה החוצה, זה עוצמה הרבה יותר חזקה בהרבה מוכנים מלעבור אונס.

רומי טוענת כי השחרור ממועקת הבושה מאפשר חיבור הכרחי למציאות לצורך ריפוי: "הפייסבוק חיבר אותי למציאות כי הכל ידוע עכשיו [...] אין סוד [...] כשאתה חי במציאות אמיתית, אתה אומר זה מה יש, מה עושים עם זה? איך מתקדמים? אז אתה מצליח לפתור דברים ולעבור הלאה".

(ב) הקלה ורווחה בעקבות תמיכה קהילתית

המרואיינות הסבירו כי בעקבות פרסום עדותן בפייסבוק הן הצליחו להפיג את תחושת הברידות והנתק שחשו מהסובבים אותן בעקבות הפגיעה, להתחבר לנפגעות אחרות ולפתח רשת תמיכה. לואיס, שנפגע מינית בילדותו על ידי נהג הסעות, הבין לראשונה שעוד ילדים נפגעו בנסיבות דומות: "ממש הופתעתי, הרבה הביעו תמיכה, הרבה היו מזועזעים, גם אנשים שבכלל לא הכרתי שפנו אלי ואמרו לי שהם עברו משהו דומה והיה להם נורא קשה לדבר והם נורא התרגשו מלקרוא את המכתב הזה".

רומי טוענת, ברוח זו, שהתמיכה בפייסבוק מנרמלת את תחושת החריגות והאשמה של הנפגעת ויוצרת הקלה ורווחה: "זה השפיע באופן הזה שזה נרמל אותי. הרבה נפגעים ונפגעות ואני בתוכם, יש להם תחושות אשמה ותחושות של וואלה רק אני ככה, אני דפוקה, כל מיני דברים כאלה. ולהיות חשופה לממש שיח, זה יוצר תחושה של וואלה אני לא מוזרה ושונה". התמיכה החברתית שקיבלה אליסון ברשתות שינתה את תפיסתה העצמית מקורבן לשורדת: "במקום חלומות על פגיעה חוויתי חלומות על התגוננות". גם דונה, פעילה חברתית, ראתה בתמיכה שקיבלה ניצחון אישי וחברתי שתרם לתחושת הקלה: "הרגשתי חיבוק ענק. הצמדתי לפוסט תמונה שאני מחייכת, אני מנצחת. נוצרה תחושה של קהילה, נשים שסיננו עבורי עלבונות בפוסטים מעליבים, כבר לא הייתי לבד".

(ג) תחושת ביטחון בעקבות רכישת ידע

חלק מהנפגעות תיארו כיצד בזכות חשיפת סיפורן והשתתפותן הפעילה בשיח על פגיעה מינית בפייסבוק הן רכשו ידע חשוב שסייע להן בעיבוד הטראומה ובתהליך ההחלמה האישי שעברו. הנפגעות הדגישו כי ידע משמעו כוח, ורכישת הידע בעקבות השתתפותן בשיח המקוון אכן חיזקה אותן והגבירה בהן את תחושת הביטחון. העשרת הידע על פגיעות מיניות תרמה תרומה משמעותית במיוחד לנפגעות מבוגרות, שבזמן הידע על פגיעות מיניות עוצב על ידי סטראוטיפים חברתיים שגויים.

וונדי, המשתייכת לקהילה הדתית ונפגעה בנעוריה, סיפרה: "הפייסבוק נתן שם לתופעה שהייתי חלק ממנה, שחרר אצלי מועקה. ככל שאני קוראת יותר אני חשה יותר שחרור במיניות". נפגעת אחרת, כבת 60,¹¹³ כתבה לצוות המחקר:

התכחשתי לאונס שקרה לי והדחקתי אותו. אני חושבת שנמשכתי לשיח הזה כי משהו בי רצה להפסיק להדחיק. תמיד סיפרו לי שאונס זה כשגוררים אותך לשיחים ואילו אותי לא גררו – האונס שלי היה מתוחכם בצורה מניפולטיבית. לכן תמיד אמרתי לעצמי שמה שקרה לי לא היה כזה נורא, משום שהוא לא התאים לסכמה. בשיח בפייסבוק גילו לי שיש סוגי אונס שונים וכך הבנתי מה קרה לי.

מישל ציינה כי הנפגעות הן מקור מידע חשוב ללמוד על האפשרויות לשיקום מפגיעה מינית; לרה ודונה נעזרו בקבוצות נפגעות כדי לברר פרטים בדבר הליכי תלונה על מרצה מטריד באוניברסיטה. רומי הדגישה את חשיבות המידע על פגיעות מיניות הנחשף בפייסבוק לא

113 נפגעת זו לא נפגשה עם צוות המחקר לריאיון עומק. היא הוסיפה הערה זו במקום שיוחד להערת המשיבים בשאלון הכמותני.

רק לנפגעות עצמן אלא גם ככלי להגברת המודעות לזיהוי תוקפים פוטנציאליים בקרב משתמשים שלא חוו פגיעות מיניות: "זה יעזור לאנשים שלא עברו פגיעה לפקוח עיניים ולשמור על הילדים שלהם. להבין שהפוגעים הם לא אנשים עם קרניים [...] הם יכולים להיות גם אנשים מאוד נחמדים וטובים [...] להעלות את המודעות לזה שזה קורה המון".

(ד) החזרת השליטה

בניגוד לתחושת אובדן השליטה על גופן במהלך הפגיעה המינית, ובניגוד לאובדן השליטה על סיפורן האישי במשך ההליך הפלילי, המרואיינות העידו כי היכולת להחליט בעצמן – אם, כיצד ומתי – לפרסם את עדותן ברשת סייעה להן בהשבת השליטה לחייהן. ריק מצא שהפרסום בתפוצה רחבה חסך ממנו את הצורך להיחשף כנפגע עברת מין לפני כל אחד ואחד מבני משפחתו, שהתנכרו בזמן אמת לסבלו בישיבה שבה למד. היכולת להיחשף בפייסבוק אפשרה לו לשלוט באופן שבו חשף לפני משפחתו את הפגיעה, וגרמה לו שחרור מהמועקה שבחשיפה אישית חוזרת ונשנית: "מבחינתי זו הייתה הדרך הכי קלה לספר את זה לכולם בבת-אחת וזה שחרר אותי".

רוז הרגישה שהפוסט השיב לה את השליטה בגורלה – שליטה שהופקעה ממנה לאחר שהאנס שוחרר מהכלא: "הרגשתי חסרת אונים [...] אמרתי שאני חייבת להחזיר לעצמי באיזו שהיא דרך את השליטה, אני חייבת לעשות עם זה משהו [...]]. באמצע הלילה, 1-2 בלילה, כתבתי פוסט ב'שיח פמיניסטי' על כל מה שקרה לי, התהליך המשפטי, הרשלנות של הרשויות ופרסמתי".

אלן השוותה בין תחושות הניצול שחוותה על ידי מראיינים חסרי רגישות בתקשורת הממוסדת לבין השבת השליטה בפייסבוק: "ניסיתי לתת כמה שיותר ראינות בשביל לקדם את האג'נדה [...] והרגשתי כמו מכונה והרגשתי גם מנוצלת [...]]. בפייסבוק לא הרגשתי מנוצלת, בפייסבוק אני שלטתי על החומרים שאני מוציאה החוצה וגם על מה שאני מקבלת". ברוח דומה דיווחה ג'יין על השליטה שהעניק לה הפייסבוק במיוחד בסיון תגובות מעליבות: "בפייסבוק יש לך שליטה, את יכולה לערוך את זה".

(ה) סיפוק, תקווה והעצמה אישית באמצעות *Mentoring* (אימון אישי)

ראיונות העומק עם הנפגעות חשפו כי הפעילות החברתית המעצימה ביותר שצמחה בפייסבוק היא תהליך של אימון אישי (*mentoring*) התנדבותי, שבמסגרתו נפגעות מלוות נפגעות אחרות בתהליך עיבוד הטראומה. תהליכי האימון הללו חושפים את המחויבות והערבות ההדדית שהנפגעות חשות אלה כלפי אלה ומנביעים בקרב הנפגעות תחושות של סיפוק ותקווה. מתוך עדותן של משתתפות המחקר מתחוויר כי במסגרת תהליכי האימון שנוצרו אין משמעות לגיל; נהפוך הוא, לעתים נפגעות צעירות נהפכו למנטוריות עבור נפגעות מבוגרות או עבור הורים של נפגעות בנות גילן. זאת ועוד, לנפגעות שנהפכו למנטוריות עבור נפגעות אחרות אין בהכרח הכשרה טיפולית, אך האימון מעניק משמעות חיובית לחייהן שלאחר הפגיעה ומפצה על עוגמת הנפש שספגו בהליך הפלילי או בסביבתן הקרובה. דורותי חשה שהאימון הוציא אותה מהשלב הראשון של האבל על הפגיעה אל עבר מציאת משמעות חדשה לחייה והפיח בה תקווה:

את כל הזמן שואלת: 'למה זה מגיע לי, מאיפה זה בא?' גם בתור בן אדם מאמין, אני יודעת שאני לא בן אדם רשע שזה מגיע לי [...] החלק שהכי קשה להתמודד עם זה שזה פשוט סתמי [...] ואז זה [האימון] גרם לי להרגיש [...] שאני יכולה לעשות מזה משהו טוב [...] אני נותנת להן חיבוק שאולי לא קיבלו מעולם.

שרון, שנטשה את משרתה הקבועה כדי להתמקד בסיוע לנפגעות, חשה שהליווי של נפגעות אחרות אפשר לה להבין את הסימפטומים שהדחיקה:

יום אחד דיברתי עם [נפגעת], ואמרתי לה: 'וואו, היא ממש מסכנה הילדה הזו'. אמרתי 'היא', הסתכלתי עליה עוד פעם ואמרתי לה: אני הייתי ממש מסכנה, אף אחד לא שמר עלי. את קולטת? נחתו לי כל מיני אסימוני הכרה, הבנה, תובנות... זו פעם ראשונה שהייתי עצובה בשבילי, והצלחתי לחבק, לאחד ביני לבין הילדה שהייתי.

ג'קי ציינה כי האימון הסב לה סיפוק ושיפר את תפקודה במקצוע הטיפולי שבו היא עוסקת: "למדתי לתת לגיטימציה לכאב".

2. חוויות רגשיות שליליות בעקבות החשיפה בפייסבוק

בצד תרומת הפייסבוק לעיבוד הטראומה המינית, עדויות הנפגעות חשפו גם היבטים שליליים שהיו כרוכים בהחלטה להיחשף בפייסבוק – פגיעה בדימוי העצמי, דחייה חברתית, דחייה משפחתית, תחושות מועקה והצפה רגשית בשל החשיפה לשיח המתמשך בנושא. לדבריהן, רגשות שליליים אלה פוגעים ביכולת הנפגעות להשתקם.

מקצת הנפגעות סבלו מתגובות מעליבות ומהאשמת הקורבן, בעיקר נשים שהפגינו עוצמה ב"אני" הציבורי שלהם. אליסון סיפרה: "היו לי תגובות מאוד אגרסיביות של: למה לבשת חולצה לבנה? למה יש לך שרשרת על הצוואר? זה כי את רוצה שיסתכלו לך על הציצים". גם אלן נפגעה מההתעסקות הפוגענית בהופעתה החיצונית: "אני לא חושבת שאני מכוערת, אבל הם התחילו פשוט לכתוב דברים נוראיים". ג'קי, המשתייכת לעדה החרדית, נפגעה מתגובות אנשי העדה והביעה זעזוע מההתנכרות ומאטימות הלב: "הם כתבו את נחשית, ערמומית, נראית כזו [...] הטעות של אנשים שהם חושבים שאת מספיק חזקה כדי לעמוד בכל התגובות המזעזעות שלהם". שרון סיפרה כי נפגעה ממשמשש שסבר כי חשיפתה מבוססת על שקר ונובעת מרצון להתבלט: "הוא כתב: שאלתי מישהי והיא אמרה שבטוח המצאת את האונס כי את אוהבת תשומת לב".

נפגעות שנתקלו בהערות פוגעניות תיארו כיצד הן מתמודדות עם עלבונות כאלה – בין היתר באמצעות שימוש בפונקציות הטכנולוגיות שפייסבוק מעמידה לרשות המשתמשים דוגמת מחיקת פוסטים, חסימה וכיוצא באלה. נפגעות אחרות הדגישו כי לעתים בחרו להגיב בזעם כלפי הערות מאשימות או מעליבות ובכך לבייש בחזרה את שולח הפוסט הפוגעני. דונה הקפידה למחוק תגובות ולחסום גולשים ששיקפו את נרטיב האשמת הקורבן, וראתה בכך הוכחה ליכולתה לשלוט ולעצב את השיח הציבורי שאליה נחשפות נשים צעירות:

הרבה פעמים שאלו למשל לגבי הפוסט שלי: איך הגעת למשרד שלו? איך קרה המצב שאת במשרד שלו. מבחינתי לא היה פתח לשאלות, אני מבחינתי בפוסט בפייסבוק גם חסמתי תגובות של אנשים שהם לא חברים של חברים, ומי שכתב

שטויות זה היה ממש למחוק, לא היססתי, בלי לחשוב. זה לא מעניין אותי כי אני לא רצייתי שנערו את או נשים שיגיעו לפוסט ויראו כל תגובה [...] עכשיו זה הזמן שלנו וזה הזמן שלנו לקבל את הבמה. ואם זה הקיר שלי – אף אחד לא יכתוב פה שיט.

גם ג'יין השיבה בנחרצות לכל גולש פוגעני, בניסיון להתגונן מפני שקרים ולשלוט בשיח על-אודותיה:

אני זוכרת שבימים הראשונים הגבתי לכל טוקבקיסט בפייסבוק שכתב נגדי, שזה היה בערך עשרות אלפים של תגובות. כל הזמן הרגשתי שיש דיסאינפורמציה, שאנשים לא מבינים. כל אחד הייתי חייבת לעצור ולהסביר לו. כל מישהו שסתם כתב 'היא בטח התחילה אותו' או כל מי שכתב 'מה היא נזכרה שנים אחרי'.

דונה תיארה אחרות נשים בין חברותיה שהתגייסו לסייע לה להשיב מלחמה שעה לגולשים פוגעניים: "הרבה נשים עשו בשבילי את העבודה השחורה. כל מי שהיה כותב עליי משהו – לא הייתי צריכה להגיב, בשבילי כולם הגיבו".

מקצת הנפגעות סבלו מדחייה משפחתית וחברתית בעקבות חשיפת סיפורן ברשת. שרון סיפרה כי ניתקה את יחסיה עם אחותה, לאחר שהאחרונה כעסה על החלטתה של שרון לחשוף את סיפורת בפייסבוק: "אחותי אמרה לי: 'למה שאני אגיד לך כל הכבוד. אם את חושבת שזה נעים לי להגיע למקום העבודה שלי ושואלים אותי על אחותי, אז את טועה'. אני חסמתי את אחותי מכל מקום בחיי ואנחנו לא מדברות". אמנדה נפגעה מבנות משפחתה המורחבת שבחרו להתעלם מהפוסט החושפני והכואב שכתבה: "קיבלתי די כאפות מבנות דודות שלי שעשו לייק בטעות נפלט להם ומחקו אותו, שום שאלה, הגיע ליל הסדר ואף אחד לא מדבר". דונה טענה כי הזיהוי כקורבן עלול להיות לנפגעת לרועץ בהקשרים אחרים בחיים כגון קבלה לעבודה: "לפעמים הפייסבוק שלי גדול עליי, אני הולכת לראיונות עבודה ואני תמיד סוגרת את זה שלא יחפשו אותי. אם מחפשים אותי, ישר מוצאים את זה ואז זה זאת". לרה נאלצה להסתגר בביתה לאחר שספגה תגובות מעליבות: "אני פוגשת מישהו ברחוב, מישהו מחוץ לעבודה שלי [...] בסופו של דבר הפסקתי לצאת מהבית לאיזה שהיא תקופה". גם נפגעות ששימשו מנטוריות לנפגעות אחרות חשפו חוויה דואלית, של רגשות מעורבים. הן תיארו כי לעתים חשו שחיקה מן החשיפה המתמשכת לעדויות על פגיעות מיניות ומעומס הפניות אליהן. מישל העידה: "לראות עדויות של אחרים, אני לא רואה יותר מדי כי זה קשה לי, זה כל הזמן לחזור". רוז טענה כי חשה לחץ נפשי רב, שכן ההתעסקות המתמשכת בנושא הציפה בקרבה את תסמיני הטרומה שמהם סבלה ואלה פגעו ביכולתה לסייע לנפגעות אחרות:

הרבה פעמים זה יכול לגרום להתמוטטות נפשית כל החשיפה וזה מחזיר, זה מאוד קשה. גם אין לפעמים את היכולת לעזור לאחרים, בעיקר במצבים כאלה של חולשה ושל להיזכר בדברים האלה וכל הלחץ שיש סביב זה שאת מפרסמת דבר כזה, יש המון לחץ. אז זה מאוד קשה מבחינה נפשית.

שרון הוסיפה כי מקצת מהנפגעות התגלו כחסרות גבולות וכתובעניות: "הם כל כך זקוקים ונזקקים, זה כמו שמבקשים ממך אצבע, אתה רוצה את כל היד – זה מכלה".

3. חוויית השימוש בפייסבוק בעקבות קמפיין #MeToo

באוקטובר 2017 העלה הקמפיין העולמי #MeToo את המודעות לשכיחות של תופעת הפגיעות המיניות. מיזם זה הדגיש את הפן הקולקטיבי הכרוך בתופעה, שאינה פוסחת כמעט על אף אשה. מאחר שסיימנו לערוך את ראיונות העומק הראשוניים לפני פרוץ הקמפיין, ביקשנו לחזור ולברר עם המרואיינות אם וכיצד השתנו חוויותיהן או רגשותיהן בעקבות חשיפת סיפורן בפייסבוק, בחלוף חודשים אחדים לאחר פרוץ הקמפיין.

זיהוי מצרף המאפיינים הרגשיים החיוביים והשליליים הנלווים לחשיפה בפייסבוק חזר גם בהיגדי המרואיינות שאליהן שבנו לאחר פרוץ קמפיין #MeToo. דורותי תיארה את הרגשות המעורבים שחשה בעקבות הקמפיין: "הרגשתי בין שמחה וגאווה לעצב, זה היה מהול. הרגשתי שסוף סוף אני לא צריכה להתחבא [...] ואני יכולה לספר על מה שקרה לי, בלי לפחד. מצד שני היה מאוד עצוב לראות המון סיפורים ברשת".

ככלל, משתתפות המחקר הביעו עמדות אמביוולנטיות לגבי השלכותיו של הקמפיין על רגשותיהן הסובייקטיביים. באורח חיובי, הנפגעות שבו ותיארו תחושה של תמיכה, הקלה והפגת בדידות. לדברי מישל, "דתיים וחילוניים, להט"בים, כולם חולקים ביחד משהו שלא בחרנו בו ואין לנו שליטה עליו. זה לא היה כיף לגלות בעקבות הקמפיין שיש עוד נפגעים אבל זה הוציא אותי מהמקום של להיות לבד". ג'יין טענה כי הקמפיין הפחית בקרבה את תחושות האשמה והבושה: "נשים חשות בסדר לדבר על פגיעות ללא רגשות אשם. השיח לא רק על התקיפה שלך, המשא מתחלק בין הכתפיים של כולם וזה יותר קל". גם ריק חש שהקמפיין עזר לו, כנפגע-גבר, להיפתח כלפי הסביבה ולחוש רווחה והקלה: "אני עצמי בגלל הקמפיין מדבר יותר בחופשיות על ההתמודדות שלי, מרגיש במקום יותר מקבל". אליסון הדגישה את הפוטנציאל התרפויטי של הקמפיין להחלמתן של הנפגעות: "הדבר הכי קשה באלימות מינית [הוא] הנטילה של האוטונומיה, הבושה, ואני חושבת שהקמפיין מאוד משחרר את המקום הזה שיש לו השלכה משמעותית על ההחלמה של נפגעות".

לבד מהענקת תמיכה שימש הקמפיין גם טריגר עבור מקצת מהנפגעות לחולל שינוי בהתנהלותן במרחב האישי והציבורי. בעקבות הקמפיין החליטה מישל – שלא התלוננה בזמן אמת על השטרף שפגע בה בילדותה – להתלונן במשטרה נגד תוקף אחר בנקודת זמן מאוחרת יותר: "בעקבות הקמפיין קיבלתי אומץ להתלונן על מישהו שתקף אותי בשנים האחרונות, התכתבתי איתו והבאתי צילומי מסך מהפייסבוק למשטרה". מישל ואליסון אף החרירו גם את סגנון הכתיבה שלהן בעקבות הקמפיין ועברו מזהירות לזעקה. אמרה אליסון: "אני הרבה פחות נוצרת את לשוני [...] פחות אלך סחור וסחור ואדבר יותר בכוות. פחות סלחנית ופחות מנסה להתחנף. בעבר אולי כן הייתי נזהרת מהחשש מה חברי יגידו [...] היום יש לי אפס סלחנות לדבר הזה [...] יותר רוצה להגיד מה שאני חושבת, בלי להתחנף וכלי לטשטש".

בצד זאת טענו המרואיינות כי בעקבות הקמפיין חלה גם הרעה ביחס הציבורי לנפגעות עברות מין, שגררה תחושות של תסכול. לדבריהן, השינוי נבע מהביקורת החברתית על הצטרפותן של ידועניות שנפגעו לפני שנים רבות באורח מילולי וקל יחסית, ויצרו אווירת "טהרנות" ורדיפה. חלק מהמרואיינות גם חשו עייפות אישית מחשיפתן הציבורית כקורבן ומהפניות החוזרות ונשנות אליהן במהלך הקמפיין להתראיין לתקשורת הממוסדת. בריאיון הנוסף שערכנו עמה, לאחר פרוץ הקמפיין, סיפרה דונה: "אני כבר לא ברשתות החברתיות,

הקפאתי חשבון כי הפכתי לרמות, זה הפך להיות הזיהוי שלי וכל הזמן פונים אלי לראיונות עיתונאים, לתת עצות, כל הזמן אני צריכה להגיב וזה משפיע עלי נפשית רע, זה עומס שאיני יכולה לעמוד בו".

נפגעות אחדות הציגו פן אחר של תחושת השחיקה כשדיברו על הרצון להתרחק מדמות הקורבן ועל מיצוי הפעילות המקוונת בעקבות האינטנסיביות שבאה עם פרוץ קמפיין #MeToo. דורותי סיפרה כי בחרה "להוריד פרופיל", כדבריה, בעקבות פרוץ הקמפיין: "כשהשתמתי ברשת זה היה כשעוד הייתי צריכה לעכל את מה שעברתי, והרשת היתה כלי עבורי לעבד את מה שעברתי. הורדת הפרופיל הייתה אחרי הקמפיין של #MeToo [...] לא ראיתי בזה משהו שמועיל לי יותר. היו בנות שעשו את זה מספיק טוב ולא היה צורך שאמשיך להעלות את הסיפור שלי".

היו שציינו כי במקום חשיפה ציבורית והתגייסות לרווחתן של נפגעות אחרות הן זקוקות לטיפול ב"אני" הפרטי. כך העידה רוז בריאיון הנוסף שערכנו עמה לאחר פרוץ הקמפיין: "אחרי קמפיין ה-MeToo אני לא כותבת יותר על פגיעות מיניות כי זה לא נכון לי. אני מתמקדת בטיפול אישי שעוזר לי יותר".

2. סיכום הממצאים ודיון במסקנות

כפי שעולה ממחקר זה, מרבית הנפגעות שפנו להליך הפלילי חשו ניכור לכל אורכו ונתקלו ביחס מאשים וספקני מצד סוכני אכיפת החוק. הנפגעות תיארו מנעד רחב של רגשות שליליים, חלקם מוכרים במחקר כרגשות קיומיים כגון בושה, אשמה, חרדה ופחד. כפי שהסבירו לזרוס ולזרוס, הרגשות הקיומיים מאופיינים בכך "שהאוימים שהם מבוססים עליהם קשורים במשמעויות וברעיונות על-אודות מה שאנחנו, על מקומנו בעולם, על החיים והמוות ועל איכות הקיום שלנו"¹¹⁴. אף שיש הבדלים בין הרגשות הקיומיים הללו, יש להם גם מן המשותף.¹¹⁵ לא בכדי הזכירו הנפגעות את הרגשות המשותפים לקבוצה זו, שכן יש ביניהם קשר הדוק והם מערערים יחדיו על מקומן בעולמן החדש שנוצר לאחר הפגיעה. החרדה והפחד נובעים מאיום על הביטחון האישי של האדם ומתעוררים כשמישהו חותר תחת המשמעויות שהאדם הורגל להסתמך עליהן, מערער אותן או מסכן אותן.¹¹⁶ הנפגעות תיארו תחושות של פחד וחרדה בעקבות אובדן השליטה שחוו על התנהלותן ועל מקומן בהליך הפלילי וכן בעקבות המפגש המחודש עם התוקף. הנפגעות חשו גם אשמה ובושה בעקבות אינטראקציות שהיו להן עם סוכני מערכת המשפט הפלילי. אדם החש אשמה לא בהכרח עשה משהו רע, אך הוא מאמין שעשה משהו רע. הנפגעות תיארו כיצד תגובות שקיבלו מסוכני המערכת גרמו להן לחוש אחריות לפגיעה המינית שבוצעה בהן. אף על פי שהן היו הקורבן, התגובות החברתיות שקיבלו מאנשי המקצוע גרמו להן לחוש שהן אלה שהתנהגו באופן לא מוסרי. בושה עניינה הכישלון של האדם להגשים את האידאליים שרכש כפרט.¹¹⁷ הספרות הפסיכולוגית מסבירה כי מטרת הבושה היא להימנע מהכאב הנלווה

114 לזרוס ולזרוס, לעיל ה"ש 17, בעמ' 62.

115 שם, בעמ' 63.

116 שם, בעמ' 69.

117 שם, בעמ' 90.

לתגובות של ביקורת ודחייה.¹¹⁸ הנפגעות חשו מושפלות וחשופות בסביבה ביקורתית ולא מגוננת ולכן התקשו בשיתוף ובחשיפה.

הספרות הפסיכולוגית מצביעה על קשר ברור בין תחושות של בושה לבין תחושות של כעס.¹¹⁹ דרך שכיחה של הפרט להתמודד עם בושה היא לסרב להודות בפני עצמו כי עשה משהו שיש להתבייש בו. מרבית המרואיינות שפנו להליך הפלילי הבינו, בשלב זה או אחר, כי הן אינן אשמות בפגיעה שבוצעה בהן אף על פי שחשו תחושות של בושה ואשמה. ההערכה המיוחדת של משמעות הבושה תורגמה לתוכנה שאין בסיס רציונלי לתחושה הזו, והבושה תורגמה לכעס כלפי הגורמים שנטעו בהן את תחושת האשמה. הנפגעות מנסות להשתחרר מהבושה והאשמה ולשקם את ה"אני" הפגוע שלהן באמצעות הפניית הכעס לעבר סוכני אכיפת החוק.

פניית הנפגעות להליך הפלילי ומגען עם סוכני מערכת אכיפת החוק נחוו על-ידן, ככלל, כאירוע המשבש את התנהלות החיים. אף שפנייתן מלכתחילה מלמדת על ציפייה ועל תקווה לקבל מזור ולשפר את רווחתן בעקבות הפגיעה המינית שחוו, בפועל נתקבלו רובן במציאות שטפחה על פניהן ולפיכך מצאו עצמן חוות בעיקר רגשות שליליים.

מנגד, מתוך הנרטיבים של הנפגעות עולה כי בחירתן להיחשף ולקחת חלק בשיח על פגיעה מינית במרשתת הולידה תחושות חיוביות של הקלה, רווחה, ביטחון, סיפוק ותקווה. בספרות הוצע לסווג רגשות של הקלה ותקווה כרגשות חיוביים שמקורם בנסיבות חיים שליליות.¹²⁰ הקלה משקפת תוצאה חיובית שבאה בעקבות נסיבות מאיימות או קשות, תקווה היא האפשרות והציפייה לתוצאות חיוביות בעקבות נסיבות שליליות. אכן, הנפגעות תיארו מצוקה רגשית שהיו נתונות בה בעקבות הטראומה המינית שחוו. במקרים מסוימים, עיבוד הטראומה בפייסבוק סייע לנפגעות להשתחרר במידת מה ממצוקה זו ולחוש רווחה; במקרים אחרים תיארו הנפגעות את הציפייה שנוצרה בהן – בעקבות תהליכי העיבוד של הטראומה ברשת – לעתיד טוב יותר ולשיפור מצבן בהמשך.

מעניין במיוחד הממצא שהתגלה לראשונה במחקר זה באשר לפוטנציאל הטמון לנפגעות המשתתפות בשיח המקוון על פגיעה מינית באמצעות כינון הליכי אימון (Mentoring) לנפגעות אחרות. נפגעות שנהפכו למנטוריות מצאו בפעילות חברתית זו משמעות חדשה ומעצימה לחיים שלאחר הפגיעה. בכך הרשתות החברתיות מדגימות את הכוח הטמון בקהילות מקוונות, בנסיבות שבהן המשתמשות אינן מכירות זו את זו מראש והקשר נוצר סביב חוויה טראומטית מסוג דומה.

זאת ועוד. קמפיין #MeToo שימש עבור מקצת מהנפגעות כמעין מגבר לקולן הפנימי. הקמפיין עודד אותן להשיל מעליהן את שיירי הבושה, להעצים את קולן במרחב הציבורי ולהתנסח בחריפות. אם הפעילות הרשתית שלפני קמפיין #MeToo סייעה לנפגעות לשיים את פגיעתן, אזי הקמפיין הניע אותן להשמיע זעקה ולתבוע מהמדינה ליטול אחריות לרווחתן. בצד זאת עולה מהיגדי הנפגעות כי הפייסבוק מספק עבורן, לפני ואחרי קמפיין #MeToo, מפגש דואלי ומורכב עם הטראומה: מחד גיסא מעשיר בתוכנות ומעצים רגשית ומאידך גיסא

118 שם, בעמ' 91, 93.

119 שם, בעמ' 94.

120 שם, בעמ' 96-105.

לעתים מעליב, מתיש ומעורר דחייה מצד המשפחה והחברה. בעקבות קמפיין #MeToo אף טענו חלק מהנפגעות כי ריבוי העדויות גרם להן להצפת תסמיני הטראומה שחוו. זו הסיבה לכך שנפגעות אחדות ביקשו להתרחק מהזהות הציבורית התובענית שכווננו כנפגעות ולייחד את משאביהן לריפוי עצמי שאינו פומבי.

חרף ההיבטים השליליים של השיח המקוון שנחשפו במחקר, בשתי נקודות הזמן שבו נערך, בולט כי כוח הנפגעות לנהל, לעצב ולמנן את השתתפותן במרחב חברתי זה הוא מרכזי ומשמעותי. יתרה מזו, גם כשדיווחו הנפגעות על חוויות רגשיות שליליות, במקרים רבים הייתה בידן יכולת להתגונן. למשל, כשנתקלו בהערות פוגעניות או בפוסטים מאשימים, חלקן בחרו למחוק אותם או לחסום את הפוגע; אחרות מצאו דווקא תחושת הקלה ביכולת להגיב בחזרה ו"להעמיד במקום" את מפרסם הפוסט הפוגעני. הבחירה אם להמשיך לקחת חלק בשיח המקוון, ואם כן – כיצד לעשות זאת ובאיזה מינון, עמדה לרשות המרואיינות בכל רגע נתון ובכך הגבירה את תחושת השליטה שלהן על המתרחש, הן כשהשיח המקוון כלל תכנים שעוררו רגשות שליליים והן כשהיה אינטנסיבי ותובעני מדי באינטראקציות עם נפגעות אחרות. כפי שעולה מן המחקר, תחושת השליטה המוגברת בפייסבוק מקלה על ההתמודדות עם הרגשות והחוויות השליליים הכרוכים בשימוש בו.

מנגד, השפעת הנפגעות על התנהלות ההליך הפלילי ועל מקומן בו, כפי שעולה מן המחקר, היא שולית וכמעט אפסית. קבלת החלטות על ידי אנשי המקצוע, התנהלות ההליך על פי שלבים מובנים ולא מוכרים, הדיבור בז'רגון מקצועי והפער בין הנרטיב של סיפור הפגיעה כפי שהן חוו אותו לבין הסיפור המשפטי שנתפס כרלוונטי להוכחת האשמה – כל אלה מחזקים את תחושת חוסר השליטה של הנפגעות במה שמתרחש במרחב המשפטי. ברשתות החברתיות הדרך למתן חוויות ורגשות שליליים שמתעוררים עקב ההשתתפות בשיח היא תהליך אישי של קבלת החלטות כיצד להמשיך להתנהל ברשת – ואילו במרחב המשפטי האוטונומיה להחליט כיצד לפעול, מה לעשות ובאיזה אופן מוגבלת מאוד וכמעט שאינה קיימת. הנפגעות חשו כי הן מצופות לתפקד כשחקניות שתפקידן מוכתב על ידי אנשי המקצוע. היעדר השליטה עצמו, כפי שנחווה במרחב המשפטי, נהפך לגורם עצמאי המכוון רגשות וחוויות שליליים, נוסף על הגורמים האחרים.

בטבלה שלהלן אפשר לזהות מעין "תמונת מראה" בין החוויות הרגשיות השליליות של הנפגעות שפנו למערכת אכיפת החוק, לבין החוויות הרגשיות החיוביות שהן תיארו כחלק מעיבוד הטראומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק. אל מול תחושת הבושה וההאשמה העצמית שחוו בהליך הפלילי הן חוו, ככלל, הפגה במועקות הבושה וההאשמה בעקבות בחירתן להישחף בפייסבוק. אם בהליך הפלילי הן תיארו תחושה של היעדר שליטה – על קבלת החלטות, על הנרטיב של סיפור הפגיעה ועל התנהלות ההליך – שגררה חרדה ופחד, אזי ברשתות החברתיות הן תיארו תחושה של השבת השליטה על סיפור הפגיעה, על התנהלותן בתוך השיח ועל תחושות של ביטחון. את רגשות הכעס, האכזבה והתסכול שחוו בעקבות מגען עם סוכני מערכת אכיפת החוק החליפו תחושות של הקלה וסיפוק בעקבות חיוק ותמיכה קהילתית שקיבלו מהמשתתפות האחרות בשיח המקוון. אל מול רגשות התסכול והיאוש שחשו בהליך הפלילי הן תיארו תחושות של תקווה, העצמה אישית וכוח עקב החשיפה והפעילות המקוונת.

טבלה: "תמונת מראה" בין החוויות הרגשיות השליליות בהליך הפלילי לבין החוויות הרגשיות החיוביות בשיח המקוון בפייסבוק

חוויות רגשיות חיוביות בשיח המקוון בפייסבוק	חוויות רגשיות שליליות בהליך הפלילי
הפגת הבושה והאשמה	בושה ואשמה
שליטה, ביטחון, הקלה, רווחה (בעקבות קבלת ידע, חיזוק ותמיכה קהילתיים)	היעדר שליטה, חרדה-פחד
סיפוק (בעקבות תהליך העצמה אישית)	תסכול, כעס, אכזבה
תקווה	ייאוש

"תמונת המראה" בין החוויות הרגשיות השליליות בהליך הפלילי לבין החוויות הרגשיות החיוביות בשיח המקוון בפייסבוק חושפת את מפרט ה"נקודות הטעונות רגשית"¹²¹ של הנפגעות, שבמגען עם מערכת המשפט אין כל עיבוד ומענה רגשי. אשר על כן, הנפגעות מחפשות להן מזור באמצעות השתתפות בשיח בפייסבוק ובהמלצותיהן לטיוב המערכת. "תמונת המראה" הרגשית חושפת אפוא את הפונקציה המשלימה או התחליפית שהפייסבוק ממלא עבור נפגעות. הבחירה לחשוף את סיפור הפגיעה במילותיהן, בדרכן, בלי מסננות ותיווכים, כשביכולתן בכל רגע נתון למחוק, לחסום תגובות פוגעניות, להגיב או להתנתק כליל מהשיח – בחירה זו מאפשרת להן לתבוע בחזרה את בעלותן על הסיפור, בעלות שמופקעת מהן שעה שהן פונות להליך הפלילי. במובן זה, ממצאי המחקר עולים בקנה אחד עם האופן שבו תיאר כברלי את הפונקציה שהעדויות המקוונות ממלאות עבור הנפגעות: הן מהוות פרקטיקה עוקפת בירוקרטיה וממסד לחיפוש תיקון לעוולות שבוצעו בהן וזאת באמצעות הצגת ראיות משלהן, בדרך ובמינון שנוחים להן.¹²²

את הפער העמוק שבין החוויות הרגשיות שתיארו משתתפות המחקר במגען עם רשויות אכיפת החוק, לבין חוויותיהן הרגשיות בעקבות החשיפה בפייסבוק, אפשר לתלות, בין היתר, בהבדלים מובנים בין המרחב המשפטי לרשתות החברתיות, כפי שסרטטנו בסקירת הספרות בתחילת המאמר. הבדל ראשון נוגע למטרות החברתיות: בעוד שהשיח המשפטי חותר לחקר האמת המשפטית ולבירור האשמה, השיח בקהילה המקוונת חותר ליצירת תמיכה חברתית

121 לדיון ב"נקודות טעונות רגשית" ראו Lawrence, לעיל ה"ש 44, בעמ' 26; לייטרסדוף-שקדי וגל, לעיל ה"ש 42, בעמ' 52.

122 Beverley, לעיל ה"ש 84, בעמ' 13.

ושיתוף. כפועל יוצא, המשפט מתיימר לחפש "אמת אובייקטיבית", כזו שמחייבת עמידה ברף ראייתי גבוה בקטגוריות משפטיות שונות, לעומת השיח המקוון בעידן "פוסט האמת" המאפשר לתפיסות מתחרות של אמת סובייקטיבית לדור זו בצד זו.¹²³

הבדל שני הוא במישור המבני: מערכת המשפט היא היררכית, בעלת כוח אכיפה ומושגת על כללי עבודה נוקשים, ואילו הרשתות החברתיות אינן ממושטרות והן מתפקדות כקהילה שחבריה שווים ומטרנה לטייע הדדית בפתרון מצוקות. הבדל נוסף נוגע לפערי השפה: בעוד שהשפה המשפטית ממסגרת את הסיפור בנקודת זמן מסוימת ומסננת פרטים רלוונטיים על פי כללי רלוונטיות וראיות, שפת הרשתות החברתיות אינה מתוחמת וביכולתה להכיל מורכבות רגשית, כזו המתאימה לרבדים שונים של הטראומה המינית. זאת ועוד. הרשתות החברתיות מבכרות את הטיעונים הרגשיים ואת הסיפור האישי על פני הנרטיב הממסדי. ההבדלים המתוארים משפיעים על מקום נפגעות בכל אחד מהמרחבים: בעוד שנפגעות חשות כאובייקט בהליך הפלילי – קרי: כמכשיר של אנשי המקצוע להשגת ראיות – ברשתות החברתיות הן חשות כסובייקט, דהיינו: הן רותמות את השיח כאמצעי להשגת מטרות אישיות וחברתיות חשובות עבורן.

יודגש, כי אף שעבור הרוב המוחלט של משתתפות המחקר היה המגע עם מערכת המשפט בעיקרו טראומטי ומחליש, מרואיינת אחת תיארה את העדות בבית המשפט כחוויה מעצימה ועוצמתית. עדות זו מדגישה את הפוטנציאל התרפויטי של ההליך הפלילי עבור נפגעות מסוימות, בנסיבות מסוימות.¹²⁴ מעניין כי השלב שתואר על ידי הנפגעת כמעצים הוא שלב העדות בבית המשפט – שלב שבמרבית התיקים אינו מתרחש בפועל, במציאות שבה הסדרי הטיעון הם ההליך הנפוץ ביותר ומייתרים את עדות הנפגעת בבית המשפט. ההזדמנות להשמיע קול, ולקבל "אישור" והכרה בפגיעה מגורם בעל סמכות ציבורית עליינה כמו בית המשפט, נהפכת לנדירה בנסיבות שבהן תיקים מסתיימים בלא שלב הוכחות. לעומת זאת, חשיפת סיפור הפגיעה על הקיר המקוון ממלאת את מקום העדות בבית המשפט, שגם אם בנסיבות של יחס מכבד ומאפשר הייתה יכולה להיחוות כמעצימה, בפועל כמעט שאינה מתאפשרת.

ח. התמודדות עם השוני המבני שבין ההליך הפלילי לשיטת ברשתות החברתיות

המחקר, בדומה למחקרים קודמים, מציף גם את הצורך בהחלף בטיוב פרקטיקות החקירה, בשיפור היחס של סוכני המשפט כלפי נפגעות ובהפיכת ההליך ל"ידידותי" יותר לנפגעות, ככל שהמערכת מעוניינת לתמצן לפנות אליה. בהקשר זה, הקוראת עשויה לתהות מדוע הממצאים על פוטנציאל הרשתות החברתיות להטיב עם נפגעות רלוונטיים למערכת המשפט הפלילי, בהינתן שמדובר בשתי מערכות מובחנות, בעלות תכליות שונות. עניינה של

123 פוסט-אמת הוא מונח שלפיו פנייה לרגש נתפסת כמשפיעה יותר על עיצוב דעת הקהל מאשר שיח עובדתי. לדיון במשמעות המונחים "פוסט-אמת" (post-truth) ו"עובדות חלופיות" (alternative facts) ובאופן שבו חדרו מונחים אלה לשיח הציבורי לאחר הבחירות בארצות-הברית ב-2017, ראו S. I. Strong, *Alternative Facts and the Post-Truth Society: Meeting the Challenge*, 165 U. PA. L. REV. ONLINE 137 (2016-2017).

124 ראו Dancig-Rosenberg, לעיל ה"ש 50, בעמ' 165-169.

מערכת המשפט הפלילי לשמש מערכת מוסדית שתכליתה בירור האשמה והרשעת האשמים (והם בלבד!) באמצעות שימוש בכוח כופה ואלים. לעומת זאת, עניינה של המרשתת הוא לשמש מערכת ביטוי פתוחה לכול. אפשר לטעון כי טיבן השונה של המערכות והפונקציות המובחנות שהן מבקשות למלא מקשה להשוות ביניהן ולגזור מסקנות בנוגע לצורך של הראשונה לשנות את דרכיה, הואיל והשנייה ידידותית יותר כלפי הנפגעות.

אולם, הקישור בין ממצאי המחקר על אודות ההשלכות החיוביות של השתתפות בשיח המקוון בפייסבוק על עולמן הרגשי של הנפגעות, לבין הצורך בשיפור תפקודה של מערכת המשפט הפלילי כלפיהן, אינו מערער על התוכנה ששתי המערכות נבדלות זו מזו בתכליתיהן ובמהותן. אנו טוענות כי מה שהופך את הממצאים על הרשתות החברתיות לרלוונטיים עבור מערכת המשפט הפלילי היא העובדה שמערכת המשפט הפלילי אינה יכולה לתפקד בלא שיתוף פעולה של נפגעי עברה היוזמים הליכים משפטיים. התנאי הזה – היותם של נפגעי העברה הגורמים שבהם תלויה יכולתה של מערכת המשפט הפלילי לענות על הפונקציה שלה, שהיא אכן שונה מזו של הרשתות החברתיות – הופך את הממצאים על מרחבים אחרים ה"מתחרים" על תשומת הלב של נפגעי העברה לרלוונטיים עבור מערכת המשפט, שכן זו הופכת בעל-כורחה לשחקן שצריך אף הוא להתחרות על לבם. טיעון זה אינו עומד בסתירה להנחה שמערכת המשפט הפלילי נועדה להיות פלטפורמה חלוקתית של קביעת אשם וענישה ולא מרחב ביטוי לנפגעות; עם זאת, הוא מחדד את הצורך של המערכת להיות אטרקטיבית יותר עבור נפגעות משום שלולא כן לא תוכל להגשים את מטרותיה המוצהרות. כפי שעולה מממצאי המחקר, הרשתות החברתיות פותחות עבור נפגעות העברה אפשרויות פעולה אחרות, שלעתים מייטרות את הצורך האישי של נפגעות העברה לפנות למערכת האכיפה. על כן, אף כי לכל אחת מהמערכות פונקציות שונות לחלוטין, בפועל מערכת המשפט מושפעת (או למצער, עשויה להיות מושפעת) מקיומן של הרשתות החברתיות התורמות לתחושות המיטיבות של המשתמשות. זאת, משום שמציאת המזור מבחינתן ברשתות החברתיות משליכה בעיניהן על אטרקטיביות הפנייה למערכת המשפט הפלילי. כפי שעולה מהנרטיבים של המרואיינות, רבות מהן מבינות כי במציאות שבה הן עשויות לקבל מענה ברשתות החברתיות אין טעם להתאמץ לפנות למערכת המשפט הפלילי דווקא, ולשלם מחירים כבדים כדי לנסות להשיג את מה שחשוב להן.

בהינתן ההכרה בפונקציה החלוקתית הייחודית של מערכת המשפט הפלילי, נדמה כי האתגר האמתי הרובץ לפתחה נעוץ בצורך להגביר את "הידידותיות" לנפגעת בלי לפגוע באחת ממטרות הליכה של המערכת – מניעת הרשעות שווא. אפשר לטעון כי בשיטה האדוורסרית הנוכחית, המחייבת להעמיד את גרסת הנפגעת במבחן, לעולם לא ניתן יהיה להתחרות במגוון המענים הרגשיים שהנפגעות עשויות לקבל כיום ברשתות החברתיות. כך למשל אין לצפות ממערכת האכיפה לתת אמון ללא סייג בגרסת הנפגעת, משום שהעמדת גרסתה במבחן מתחייבת כדי להגשים את תכלית בירור האמת והרשעת האשמים בלבד. לעומת זאת, השיח ברשתות החברתיות מאפשר לנפגעת להשמיע את גרסתה ולקבל תמיכה בלא צורך להעמיד גרסה זו במבחן כלשהו כתנאי לקבלת התמיכה.

עדיין, בלי לגרוע מהכוננות של טענה זו, לנו נדמה כי האתגר להגביר את "הידידותיות" לנפגעת בלי לפגוע בתכליות המוצהרות של ההליך הפלילי הוא ברי-השגה. כפי שצוין לעיל, חוויה חיובית של צדק תהליכי בקרב הנפגעות אינו מחייב אמון ללא סייג לנפגעת וממילא

אינו מחייב תוצאה מרשיעה. אפשר להשיג חוויה כזו באמצעות הקפדה על אכיפת הזכויות של נפגעי עברה, הענקת יחס מכבד, הנגשה של ההליך באמצעות הקפדה על מסירת מידע, עדכון ושקיפות, וכן מתן הזדמנות מהותית לנפגעת להשמיע קול, גם אם בסופו של דבר תוביל ההחלטה לזיכוי. ברוח זו המליצו הנפגעות על ליווי לנפגעת מרגע הגשת התלונה בהליך הפלילי: הקמת יחידה נפרדת וחיצונית מהתביעה, שתלווה את הנפגעות במהלך השתתפותן בהליך הפלילי, עשויה מחד גיסא להפוך את ההליך הפלילי למכיל יותר כלפי הנפגעות, ומאידך גיסא לשמר את הזהירות הנדרשת מהתביעה ביחסה לתלונות הנפגעות. ראוי להזכיר גם את הציפייה ממערכת המשפט שחשפו נפגעות לראשונה במחקר זה: הציפייה לגלות הכרת תודה לנפגעת על כך שפנתה, אזרה כוחות, הקדישה משאבים אישיים והשקיעה מאמצים עבור מטרה ציבורית-חברתית של עשיית דין עם עבריינים – מטרה שממנה נהנה כלל הציבור. מילוי ציפייה זו על ידי מערכת האכיפה הוא דוגמה לאופן שבו חוויית המפגש של הנפגעת עם המערכת עשויה להשתפר בלי לפגוע בזכויות חשודים ונאשמים ובמנותק מתוצאת ההליך.

בצד האמור, חשוב לזכור שממצאי המחקר אינם מסרטטים תמונה אידיאלית של חוויית הנפגעות בתהליך חשיפתן ברשתות החברתיות. גם ברשתות החברתיות נפגעות אינן זוכות בפועל לאמון ללא סייג. מהנרטיבים של המרואיינות עלה שלל תגובות שליליות, מפקקות ואף מאשימות, שהנפגעות ספגו הן מפוגעים, הן מבני-משפחה ומכרים והן מקהל הקוראים שאינם מכיר אותן. בצד תגובות של חיזוק ומתן אמון, נפגעות דיווחו גם על תגובות שהטילו ספק באמינותן, על השמצות והאשמת הקורבן ועל דחייה חברתית. גם ברשתות החברתיות הנפגעות נאלצות אפוא להתמודד עם הטלת ספק, עם חוסר אמון ועם לעומתיות. תמונת המצב המורכבת הזו מספקת הצדקה של ממש להתבוננות ההשוואתית על שתי המערכות המתחרות על לב הנפגעות. חרף תכליותיהן השונות, לשתיהן פוטנציאל הן להיטיב עם נפגעות והן להשפיע לרעה על תחושת המיטביות שלהן.

סיום

את הפנייה של נפגעות עברות מין לרשתות החברתיות, שבמהלכה הן מקבלות העצמה, ריפוי ופורקן, אפשר להבין בין היתר על רקע המפגש הקשה של נפגעות עם מערכת המשפט במסגרת ההליך הפלילי. אף ששתי הפלטפורמות – מערכת המשפט הפלילי מחד גיסא והרשתות החברתיות מאידך גיסא – עומדות כל אחת לעצמה ואינן קשורות זו בזו, נדמה שיש יחסי גומלין עקיפים בין המערכות – באופן שבו הן ממלאות חלק בתהליך הרגשי שעובר על נפגעות הפונות לקבלת מזור במרחב הציבורי.

ממצאי המחקר חושפים "תמונת ראי" בין החוויות הרגשיות של הנפגעות במגען עם מערכת המשפט הפלילי לבין חווית השימוש בפייסבוק. בעוד שמרבית החוויות ממערכת המשפט הן שליליות, נראה כי מרבית החוויות של הנפגעות בפייסבוק הן חיוביות. עם זאת, אי-אפשר להתעלם גם מהרברים השלילים הנלווים לחשיפה המקוונת. למשל, בדומה להתדלדלות משאביהן הנפשיים של הנפגעות במגע עם ההליך הפלילי, חלקן מהנפגעות הצביעו על תחושת התרוקנות מכוחותיהן הרגשיים בעקבות העיסוק המתמשך בפגיעה בפייסבוק. בדומה לתחושת הניכור שהן חוות במרחב המשפטי, הנפגעות חוות תסכול

מהעלבונות והאשמת הקורבן בשיח במרשתת. בצד המשך המחקר באשר ליתרונות הגלומים ברשתות החברתיות, חשוב בעתיד לצלול ולהעמיק בחקר השלכות השליליות שנלוות לפעילות מקוונת בשיח החברתי על פגיעה מינית – השלכות שמחקר זה פתח רק צוהר להבנתן. מהתבוננות על התמונה המורכבת המצטיירת מתוך ממצאי המחקר עולה כי גם בימים אלו, חרף עוצמת המהלכים הפמיניסטיים המבקשים לחולל שינוי תודעתי במרחב הציבורי והממסדי בנוגע לעברות מין, נפגעות עדיין נאבקות להשמיע קול ולזכות להכרה במרחב הציבורי, ובמקרים רבים אינן מצליחות. מתחורר, כי לשתי המערכות המרכזיות האמונות על הבניית תפיסות ועמדות חברתיות ותרבותיות – הן המשפט הפלילי הן התקשורת – יש פוטנציאל רב להשפיע על עולמן הרגשי של הנפגעות ולעצב את חוויית ההתמודדות עם הטראומה שלאחר הפגיעה.

עוד מציף המחקר את הצורך לבחון ולחקור את חוויית הנפגעות בהליכים נזיקיים שהן מנהלות נגד התוקף. המרחב המשפטי-האזרחי נותר מחוץ לגבולות הגזרה של המחקר הנוכחי. מעניין יהיה לבחון במחקרים עתידיים את עמדותיהן של נפגעות כלפי תהליכים רגשיים המלווים אותן בהליכים אלה בהשוואה לחוויותיהן בשני המרחבים האחרים שבהם התמקד המחקר הנוכחי. אנו מקוות שמחקר זה יניח את הבסיס לעריכת מחקרים אמפיריים נוספים בנוגע לחוויה הרגשית של נפגעות תקיפה מינית במרחבים האפשריים העומדים לרשותן.

